

Keynes Bir Liberal miydi?¹

Ralph Raico

Onursal Emekli Tarih Profesörü | Buffalo Devlet Koleji

Çeviren: Yusuf Şahin

Liberal Düşünce, Cilt 14, Sayı: 56-57, Güz 2009 - Kış 2010, s. 91-116

Keynes ve Yeni Merkantilizm

Bugünlerde, John Maynard Keynes'in modern tarihin seçkin liberallerinden birisi, belki John Locke, Adam Smith ve Thomas Jefferson'ın geleneğindeki en son "büyük adam" olarak konumlandırılması yaygın âdettir.² Bu insanlar gibi, kabul edilir ki, Keynes özgür topluma samimî –gerçekten, mükemmel– bir itikatla bağlı birisiydi. Eğer o birkaç açık ve önemli husus yönünden "klâsik" liberallerden ayrıldıysa bunu, ancak, yeni bir çağın iktisadî şartlarına uyarlansın diye temel liberal ideayı güncellemeye uğraşmak için yapmıştı.

Şüphe yok ki, ömrü boyunca Keynes, çoğu kere "liberal" olarak gönderme yapılan tolerans ve rasyonellik gibi çeşitli genel kültürel değerleri destekledi ve, doğal olarak, her zaman kendini (İngiliz Liberal Partisi'nin destekçisi anlamında bir libe-

¹ "Was Keynes a Liberal?", *The Independent Review*, Cilt: 13, Sayı: 2, Sonbahar 2008, s. 165-188.

² Bkz. Bullock ve Shock (1956) tarafından editörlüğü yapılmış antoloji. E. K. Bramsted ve K. J. Melhuish (1978) gibi çok sayıda başka akademisyen Keynes'e, Düzleyiciler [17. Yüzyıl ortalarında İngiltere'de genel oy hakkı, dini hoşgörü ve yazılı anayasa isteyen parti üyeleri, ç.n.] ve Locke'la başlayan silsilenin esas 20. Yüzyıl (ve bu yüzden galiba en uygun) temsilcisi olarak muamele ederler. Locke'un biyografisinin yazarı Maurice Cranston (1978: 101), Keynes'i, Locke gibi bir liberal olarak sınıflandırır. Bernard Corry, Keynes'i "işsizlik dönemlerinde özgül liberal olmayan önlemleri tartışan esas itibarıyla iktisadî bir liberal" (1978: 26) olarak nitelendirecek kadar ileri gider. Douglas Den Uyl ve Stuart Warner (1987: 263); Smith, Turgot, Constant ve diğerleriyle birlikte Keynes'i de "aşıkâr" liberallerin listesine dahil etmektedir. John Gray (1986, xi), Keynes'in pozisyonunun temel ilkeyi tanımlamada yer verilmek zorunda olunan kimsenininki olduğunda ısrar eder. Mantıklı olan şu ki; Gray'in liberalizm tanımı, özel mülkiyete inanca ilişkin herhangi bir değinmeyi bir kenara bırakmaktadır. Ne var ki, Anthony Arblaster (1984, 292), Keynes'in "ikna olmuş [bir] liberal" olmasına rağmen "onun düşüncesinin mirasını tevarüs eden, nihayet, sosyal demokrasi" olduğu değerlendirmesini yapmaktadır.

rale ilâveten) bir liberal olarak “adlandırdı”. Ama bunların hiçbiri, Keynes’in siyasi düşüncesini tasnif etmeye gelindiğinde büyük bir değer ifade etmemektedir.³

Dış görünüşe göre örnek bir liberal olarak Keynes, merkantilist öğretiyi kucakladığı için zaten paradoksaldır. *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* (Keynes, 1973b) 1936’da yayımlandığında W. H. Hutt, *İktisatçılar ve Kamu* (Economists and the Public [1936]) adlı eserini yayınlansın diye göndermek üzereydi. Daha sonraki yıllarda Hutt, Keynes’in sistemine detaylı ve tahripkâr eleştiriler yöneltecekti (Hutt, 1963, 1979) ama bu esnada sadece aceleyle bazı ilk gözlemleri [bu eleştirilerin içine] koyabildi. Bunların pek çoğunu onun aklına getiren şey, bu ünlü iktisatçının “merkantilistlerin haklı ve onların klâsik eleştirmenlerinin hatalı olduklarına (Genel Teori’nin 23. Bölümünde ayrıntılarıyla ortaya konulan bir iddiaya) bizleri inandıracak olmasıydı” (Hutt, 1936: 245). Hutt, iktisat biliminin bakış açısından hareketle [bunları] yazıyordu. Biz burada, sosyal bir felsefe olarak liberalizmin bütünlüğüyle ilgileniyoruz. Eğer, başka yerlerde (Raico, 1989, 1992, 1999: 1-22) iddia etmiş olduğum gibi; liberal öğretiyi, tarihi olarak, mutlakiyetçi refah devletinin paternalizmine ilişkin bir reddiyeyle ayırt ediliyorsa 18. Yüzyıl mutlakiyetçiliğindeki merkantilist unsurun reddiyle, aynı şekilde, hayli hayli ayırt edilir. Şu hâlde, merkantilizmi yeniden güçlendirmeye çalışan bir yazar nasıl önemli liberal şahsiyetler arasında değerlendirilebilir?⁴

Keynes’in savunmasında Maurice Cranston (1978: 111), hiç kimsenin, merkantilizme bağlılığına rağmen John Locke’un liberal saflara dahil edilmesini reddedemeyeceğini iddia etmektedir. Locke’un, merkantilizmi benimseyip benimsemediği tartışılabilir bir iddiadır; Karen Vaughn (1980), başka türlü inanmanın gerekçelerini tedarik etmiştir. Ama eğer Locke bir merkantilist olmuşsa bile bu hakikat, Cranston’un iddiasına desteklemeyecektir. Locke, haklı olarak, –her ne olursa olsun– ekonomik teori ve politika hakkındaki fikirlerinden dolayı değil doğal haklarla ilgili liberteryen beyanının erdemi ve onun inandığı şeyin bu beyanı takip etmesinden dolayı büyük bir liberal olarak görülür.⁵

Keynezyen Sistem

Destekçilerine ve bizzat kendisine göre Keynes’in merkantilizme dönüşü, klâsik iktisattaki temel kusurları keşfetmesinin gerektirdiği bir şeydi. Klâsik teorinin, diye

³ Mantıksal olarak son derece doğru terminolojik şemada, Karl Brunner (1987, 28), Keynes’in “liberal çözümü reddetmesi”nin kolayca keşfedilebildiği zira, “hükümet üzerine konulan katı sınırlandırmayı kabul edilemez bulduğu; bu meselenin, onun yorumuna göre, bütünüyle yeni bir yaklaşımı gerekli kıldığı” sonucuna ulaşmaktadır.

⁴ Charles Rowley (1987b, 154), Keynes’in “temelden kusurlu, kendi kendini düzeltmeyen bir piyasa ekonomisine, sürekli olarak hükümet müdahalesi ihtiyacına inancı” teşvik ettiğini; eğer kaosa doğru sürüklenmeseydi, “...yeni merkantilizmin bir kez daha, Adam Smith öncesi İngiltere’de ziyadesiyle olduğu gibi görünmez ele karşı savaş açıyor olacağını” yazmaktadır.

⁵ Yukarıdaki dipnotta yer verilen ifadesine rağmen Cranston, zımnen, Keynes’in temel liberalizmine ilişkin soruna teslim oldu: “Keynes, gerçekten, Francis Bacon’la, [18. Yüzyıl’da Fransa’daki] filozoflarla [Diderot, Rousseau, Voltaire, vb. gibilerle], faydacılarla, Fabianlarla, entelektüellerin yönetmesi gerektiğine inanan entelektüellerden müteşekkil zümreyle uyuşur” (1978, 113). Az çok klâsik-liberal yazarların bir kısmı da, Keynes’in liberal etiketinin inkâr edilemeyeceğini kabul etmiştir; örneğin bkz. Haberler (1946: 193).

devam eder iddia, hem 1920'lerdeki İngiltere'nin kronik yüksek işsizliğinin hem de Büyük Bunalımın sebeplerini izah etmede yetersiz olduğu anlaşıldı; oysa *Genel Teori*'de her iki sorunun da sebepleri ortaya konuldu. Keynes, güdümsüz piyasa ekonomisinin içkin bariz kusurlarını ortaya koyarak ve bu sayede iktisadî düşüncede bir devrime yol açarak zor bir işi başardı.

Ne var ki Keynes'in tepki gösterdiği özgül krizler haddizatında yanlış hükümet politikalarının ürünleriydi. Büyük Britanya'daki yüksek işsizliğin sürüp gitmesinin, kısmen, Winston Churchill'in mâliye bakanı olarak gerçekçi olmayan savaş öncesi paritede [para ile çeşitli madenlerin değerleri arasındaki sabit oranda, ç.n.] altına geri dönüş kararına ve kısmen de 1920 sonrasında mevcut (ücretlere nispetle) yüksek işsizlik ödemelerine kadar izi sürülebilir. Büyük bunalım esas itibariyle hükümetin parasal yönetiminden dolayı, hassaten Birleşik Devletler'deki Federal Merkez Bankası (FED) sayesinde ortaya çıktı. Her iki kriz de teorik olarak "devrim"e gerek duymadan "ortodoks [herkesçe kabul edilen inanç, ç.n.]" iktisadî analiz araçlarıyla izah edilebilir (Rothbard, 1963; Johnson, 1975: 109-12; Benjamin ve Kochin, 1979; Buchanan, Wagner ve Burton, 1991).⁶

Hutt'un işaret ettiği gibi *Genel Teori*'de Keynes, Hume ve Smith'den Menger, Jevons ve Marshall'a bütün muteber otoritelere ve Wicksell ile Wicksteed'e arkasını döndü. Katı bırakınız yapsınlar (*laissez-faire*) anlayışına bağlılık dereceleri ne olursa olsun bu düşünürler, en azından, piyasa ekonomisinin iş(letme) krizlerini geçici hâle getiren kendi kendini düzelten güçler içerdiğini kabul ettiler. "Ortodoks" seleflerini (ve çağdaşlarını) bir kenara atarak Keynes; bizzat kendisinin "cesur sapkınlar [*heretics*, mevcut ilke/kuram/öğreti/töre vb. şeylere uymayan kimseler, ç.n.] ordusu" adını verdiği Silvio Gesell, J. A. Hobson ile ana akım iktisatçıların eksantrikler (*crackpots*) olarak görüp itibar etmemiş olduğu (Friedman, 1997: 7) kapitalizmin diğer sosyal-reformcu ve sosyalist eleştirmenlerinin safına dâhil oldu.

1934'te popüler bir denemede Keynes, zaten kendisini bu "sapkınlar"ın, yani "mevcut iktisadî sistemin, bir bakıma, kendi kendini düzene soktuğu fikrini reddeden" yazarların yanında konumlandırmıştı. "Bu sistem, kendi kendini düzene sokamıyordu ve kasıtlı müdahaleler olmaksızın mevcut fakirliğimizi potansiyel zenginliğimize dönüştürme kabiliyetinden yoksundu" (Keynes, 1973a: 487, 489, 491). *Genel Teori*'nin bu düşüncüyü gerekçelendirecek analitik çerçeveyi tedarik etmesi amaçlandı.

⁶ Döviz kuru yanlışının tahripkâr sonuçları üzerine Harry Johnson (1975: 100, 122) şöyle der: "İngiliz lirasının mübadele değeri 1920'lerde gerçekçi bir şekilde sabitlenmiş olsaydı -ortodoks iktisadî teoriyle tamamiyle uyumlu bir reçetedir- kitlesel işsizliğe, dolayısıyla bunu açıklamak için devrimci bir yeni teoriye, daha sonraki (much subsequent) yıllardaki İngiliz siyasi ve iktisadi tarihi tetikleyici bir güce gerek duyulmayacaktı. ...Britanya, hem iktisatta bilimsel çalışma standartlarının yozlaşması hem de iktisadi teorisinin yeterli iktisadi zekânın yardımıyla iktisadın kanunlarını aşabileceği siyasi sürece dair inanca saptanmaya yönelik teşvik yönünden Keynezyen devrimin geçici ünü için oldukça yüksek bir bedel ödemiştir." İşsizlik ödemelerini dikkate alarak Daniel Benjamin ve Levis Kochin (1979: 468-72); Edwin Canan'ın, [hükümetin işsizlere verdiği] yardım parasının aşırı işsizliği yaratmada oynadığı rolü anlayan az sayıda çağdaştan birisi olduğuna işaret ettiler. Donald Winch (1989: 468, dip. 40) gibi Keynezyen yazarlar, üzüntüsünden dolayı Cannan'ı katı kalpli ve merhametten yoksun olmakla suçlamaya devam ederler.

Fiyat, ücret ve faiz oranlarındaki değişimler, Keynes'e göre, -tam istihdam dengesini yaratmaya meyilli- standart iktisadî teoride bunlara atfedilen işlevi yerine getirmemektedir. Ücretler seviyesi istihdam hacmi üzerinde önemli bir etkiye sahip değildir; faiz oranı tasarruf ve yatırımı dengelemeye hizmet etmemektedir; toplam talep normal olarak tam istihdamı sağlamada yetersizdir ve bunun gibi şeyler. Yanlış varsayımlar ve kavramsal tutarsızlıklar ve bu mantığa sığmaz talepleri anlamsız hâle getiren mantıksız sözler, sıklıkla açığa çıkarılmıştır (örneğin, Hazlitt, 1959, [1960] 1995; Rothbard, 1962: 2, *passim*; Reisman, 1998: 862-94).⁷ James Buchanan'ın meseleyi özetlediği gibi; "piyasa ekonomilerinin içsel olarak istikrarsız olduğunu iddia etmek için kesinlikle bir kanıt yoktur" (Buchanan, Wagner ve Burton, 1991: 109).

Her hâlükârda, özel-mülkiyet piyasa düzeninin unsurlarını muhafaza eden her sistem mantıkî olarak liberal olarak değerlendirilemez. Modern tarihte, özel mülkiyeti ihtiva eden ve piyasaların sınırlandırılmış ve kısıtlı bir şekilde işlemesine izin veren pekâlâ bir sistem vardı. Ne var ki, onun idarecileri -o olmaksızın iktisadî hayatın anarşinin içine düşeceğine inandıkları- devletin öncelikli rolü üzerinde ısrarcı oldular. İktisadî liberalizm, merkantilizm olarak adlandırılan bu sisteme *karşı* bir tepki olarak ortaya çıktı.

Tartışma konusu meselede aynı ölçüde önemli olan bir başka şey de Keynes'in hatalarının serbest piyasa düzenine güvenin altını oyduğu ve devlet gücünün önemli ölçüde büyümesinin kapısını açan durumlardır.

Murray Rothbard; Keynes'in, içinde tüketicilerin cahil robotlar ve gizli "hayvanî ruhları" tarafından sevk ve idare edilen yatırımcıların sistematik bir şekilde irrasyonel oldukları bir dünya tasavvur ettiğine ve bütün yatırım hacminin bir *deus ex machina* ([klâsik dramda] olağanüstü kudretiyle içinden çıkılmaz bir sorunu çözen tanrı, ç.n.)'ya, yani "piyasanın dışında bir sınıfa, ...devlet aygıtı"na emanet edilmesi gerektiği sonucuna ulaştığına işaret eder (Rothbard, 1992: 189-91). Keynes bu sürece "yatırımın sosyalleşmesi" olarak gönderme yapmaktadır. *Genel Teorî*'de ortaya koyduğu gibi; "ben [o] devleti, doğrudan doğruya yatırımları organize etmede daha fazla sorumluluk üstlenerek, uzak görüşlülükle ve genel sosyal yarar gerekçesiyle sermaye mallarının marjinal verimliliğini hesaplayacak bir mevkide görmeyi ümit ediyorum" (1973b: 164). O, bir ulusal yatırım kurulunun oluşturulmasını önerdi. 1943 gibi geç bir tarihte böyle bir otoritenin doğrudan

⁷ Temel hataların bir kısmı, -örneğin, Keynes'in, yönetilmeyen bir piyasa ekonomisinin sürekli (intertemporal) koordinasyonunu sağlayamadığı şeklinde ulaştığı sonuç- onun metodolojisinde yerleşti. Roger Garrison (1985)'in bakış açısında Keynes'in toplamların (aggregation) daha yüksek seviyeleriyle [örneğin toplam üretim, maliyet, vb. gibi, ç.n.] birlikte iş görmesi, sayesinde bu türden koordinasyonun hakikaten piyasa mekanizmaları yoluyla sağlandığı, üstelik Hayek'in gerçek koordine edici süreçler olduğunu ileri sürdüğü mekanizmaları gizledi. Biz : Hayek, Keynes'in en temel hatasının, iktisadî sistemin birbiriyle gerçekten bağımlılığını göz ardı ederek, açık bir şekilde ölçülebilir büyüklüklerin "sahte kesinliği"ni takip eden metodolojik bir hata olduğuna inandı. Hayek (1995: 246-47)'e göre Keynes'in yaklaşımı, sürekli işlevsel ilişkilerin toplam talep, yatırım, üretim ve bunun gibi şeyler arasında var olduğuna dair varsayımına dayandı. Bu sayede, "zaten ulaşılmış olduğumuz ve daha sonra acı bir şekilde yeniden elde edeceğimiz pek çok önemli kavrayışların yok edilmesi"ne yol açan "neredeyse, hakikaten önemli olan her şeyi gizleme" eğiliminde oldu.

doğruya “toplam yatırımın üçte ikisini veya dörtte üçünü” etkileyeceğini tahmin etti (Seccareccia, 1994: 377).⁸

Robert Skidelsky, bu örneklerde Keynes (1988: 17-18)'in zihninde bir merkezî hükûmet anlamında bir devletin olmadığı; daha ziyade 1924'te sözünü ettiği, kendi hâkimiyet alanında eylemde bulunma kriteri kamu malı diye anladıkları şeyden ibaret, özel avantaj saiklerinin müzakere edilen konuların dışında tutulduğu “devletteki yarı-özerk birimler”in olduğu konusunda ısrar etmektedir (Keynes, 1972: 288-89). Ne var ki, Skidelsky, bu tumturaklı kavramsallaştırmaya ilişkin sorunlardan habersiz gözükmektedir. Keynes, bu türden birimlerin nasıl işletilmesi gerektiğini asla belirlemedi, “sermayenin marjinal verimliliği”ni (ki, her hâlükârda, bütünüyle muğlak bir kavramdır, bkz. Hazlitt, 1959: 156-170; Anderson [1949] 1995: 200-205) hesaplayacak bir mevkide olacaklarına inanmak için kesinlikle bir kanıt sunmadı ve hangi karmaşık yolla (kişisel ideolojik avantaj da dahil) özel avantaj güdülerıyla lekelenmiş hâlde kontrol altında tutulacaklarına hiç işaret etmedi.⁹ Ayrıca, Keynes, bu “yarı-özerk birimlerin son tahlilde parlâmento vasıtasıyla ifade edilen demokrasinin egemenliğine tâbi” (1972: 288-89) olacaklarını farz ettiği için bu birimler fiilen merkezî devletin uzantıları hâline gelmekten nasıl uzak tutulabilir[di]?

Eğer liberalizmin temel öğretisi; hayat, özgürlük ve mülkiyet haklarına anayasal bağlılık dikkate alınır, sivil toplumun genellikle kendiliğinden işlemeye dayandırılabilmesiye ve liberalizmin özetindeki camekân/vitrin örneğinin yönlendirilmemiş piyasa ekonomisinin tatmin edici bir şekilde işlev görmesiye; şu hâlde “Keynezyen devrim”, liberalizmin terk edilmesini işaret etti.

Birkaç yıl içinde Keynezyenizm, İkinci Cihan Harbi'nden sonra gelişmiş ülkelerde resmî öğretisi hâline gelerek, akademi ve hükûmette tanınmış iktisatçılar arasında hâkim oldu. Marshall Plânının yöneticileri ile onun Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonundaki müttefikleri, Avrupa İyileştirme Planı yöneticilerinin yaptıkları gibi, ona vesayet ettiler. Örneğin İtalya, “sürekli olarak, bu iki birim sayesinde tedavüle fazla para sürmeye mecbur edildi” (de Cecco, 1989: 219-21).¹⁰ Ludwig Edhard'ın liderliği altında ve Wilhelm Röpke gibi iktisatçıların tavsiyesiyle Batı Almanya'nın direnmesine rağmen Britanya'da her iki önde gelen parti de şimdi Birleşik Devletler'de İstihdam Yasası (1946), malî operasyonlarla en yüksek düzey-

⁸ Mario Seccareccia (1993), kapitalizmin muhtemel veya hakiki bir kurtarıcısı şeklindeki Keynes'in bildik bakış açısını çürütmektedir.

⁹ “[Keynes'in] denemelerin[in] hiçbiri, [yatırımı sosyalleştirmeye yönelik] bu önerinin içeriği hakkında asla en ufak bir değerlendirme yapmaz. Sosyalleştirmenin ne şekilde hayata aktarılması gerektiğini bilmiyoruz. Kurumsal tercihler asla incelenmemektedir, ...[ve] bu türden sosyalleştirmenin neticelerini değerlendirmek için [bir yönetime sahip değiliz]” (Brunner, 1987: 47).

¹⁰ On yıllardır Hıristiyan Demokratların rolüyle ilgili olarak de Cecco (1989: 222), onların “ekonomi üzerindeki hâkimiyetlerini sürdüren teknokratlara yardım ettiklerini”, bugüne kadar İtalya'daki en geniş firma olan şirketi elinde tutan büyük bir devletin, yani “Istituto per la Ricostruzione (IRI [bir İtalyan kamusal endüstri grubu, ç.n.])”nin en önemli savunucuları hâline geldiklerini eklemektedir.

de istihdamı garanti altına almada federal hükümetin birincil rolünü kabul etti. Bu devrimin sonuçları felâketti.

Keynes'den evvel bütçe dengeleme, en azından medenî ülkelerin hükümetlerinin hedefi olmuştu. Keynezyenizm bu "malî anayasa"yı tersine çevirdi. Hükümetleri "konjonktür karşıtı (*countercyclical*)" malî politika için sorumlu hâle getirerek ve basiretsiz politikacıların bütçe açıklarını artırma eğilimini göz ardı ederek vergilendirme ve İkinci Cihan Harbi'ni takip eden on yılların kamu borçlarıyla ilgili daha önce görülmemiş artışlar için ortamı hazırladı (Buchanan, 1987; Rowley, 1987b; Buchanan, Wagner ve Burton, 1991).

Bazen Keynes'in, takipçilerinin onun teorisini hayata aktarmalarından dolayı sorumlu tutulamayacağı anlamında "Keynezyen olmadığı" iddia edilir. Lâkin, diğer "büyük" veya "örnek" [bir] liberalle birlikte [ele aldığımızda] onu açık seçik anti-liberal bir anlamda yorumlayan hayli etkili hizmetçilerden/yardımcılardan müteşekkil bir zümreye sahip miyiz? Michael Heilperin'in istihzayla gözlediği gibi, "eğer [Keynes] bir liberalse demek ki pratik tavsiyeleri mütemediyen kolektivizmi teşvik eden sıra dışı bir liberaldi" (1960: 125).

Kurallar veya "Takdir Hakkı"?

Daha önceki mutlakiyetçi ve daha sonraki kolektivist ideolojilerin aksine liberalizm, iktisadî hayatta olduğu gibi siyasî hayatta da kurallar üzerindeki ısrarıyla ayırt edilir (Mukayese için bkz. Hayek, 1973: 56-59). Hukuk devleti (*Rechtsstaat*)'ın temeli olarak hukukun hâkimiyeti John Stuart Mill'in bile (kolaylıkla savunulabilir) bir ilke diyerek sözde bağlılık göstermek zorunda hissettiği ("*Laissez-faire*, kısaca, genel ilke olmalıdır" şeklindeki) *laissez-faire* öğretisinde olduğu gibi, apaçık bir örnektir. Gücün tatbikinde en yüksek düzeyde esneklik ve serbestçe hareket alanı, bizzat liberallere tevdi edilen nitelikler değildir. İnsanlardan değil de kurallardan ibaret bir hükümet, çok iyi bilenen liberal bir slogandır.¹¹

Murray Rothbard, Keynes'in tabir caizse *ilkeye dayanarak* ilkeye karşı olduğuna işaret etti (1992: 177).¹² Keynes'in, anayasal olarak kurallardan, çoğu kere adlandırdığı gibi "dogmalar"dan çekindiğini söylemek abartma olmaz. Bu tutum, hayatı boyunca düşüncesine hâkim oldu. 1923'te şunu ifade etti: "Önemli kararlar almak durumunda kalındığında devlet, amacı bütünü en yüce çıkarını teşvik etmek olan egemen bir bünyedir. Bu yüzden devlet eylemi sahasına girdiğimizde her şey, yararlarına (*merits*) göre değerlendirilmeli ve muhakeme edilmelidir" (1971a: 56-57).

¹¹ Başka, teorik olarak belki de daha önemli bir sorun, bu liberal hedeflerin bugüne kadar vergilendirmede monopol güce ve otoriteye dayalı bir kurumun –yani devletin- devam eden varlığıyla bağdaştırılıp bağdaştırılmadığıdır. Bu sorun hakkında Hans Hermann Hoppe'nin öncü çalışması için bkz. Hoppe (2001: özellikle, 229-34)

¹² "Keynes, fikirlerini değiştirmede, sadece iktisatçılar arasında değil [diğer kişiler arasında da] meşhurdu. Hakikaten, kararsızlık onun kamusal kişiliğinin bir parçasıydı" (Caldwell, 1995: 41).

Son yıllarında Keynes; devletin, "...dogmanın emriyle değil de [sadece] vaziyetin gerçekliklerine dayalı olarak belirli işletmelerin sahipliğine veya yönetimine müdahale ederek, kullanılmayan/boş[taki] baş girişimci görevini yerine getirmesi" (1980: 324) gerektiği önerisinde "ziyadesiyle bilgelik/hikmet" buldu. Daha yeni basılmış *Kölelik Yolu (The Road to Serfdom)*'yla ilgili Hayek'e yazdığı bir mektubunda Keynes onu, "eğer doğru bir şekilde düşünen ve hisseden kimseler yanlış bir şekilde düşünen ve hissedenler tarafından idare esilselerdi tehlikeli eylemlerin doğru bir şekilde düşünen ve hisseden bir toplulukta güvenle gerçekleştirilebileceğini ve bunun da cehenneme giden yol olacağını" (1980: 387-88) anlamamakla suçladı.

Katı bir şekilde ilke üzerine eylemde bulunmaya yönelik bu muhalefet, Robert Skidelsky'nin iddiasına göre, (Hobhouse okulunun daha eski "yeni liberalizm"inden sonra) Keynes'in "liberalizmi ikinci kez ihyası"nın kalbidir: Keynes, "önyargısız düşünceye dayalı *ad hoc* müdahaleye ilişkin bir felsefeyi... yönetime dair bir felsefeyi üstün hâle getirmeyi" (1988: 15) amaçladı. Alec Cairncross der ki: "Keynes, kuralların kölesi olmaya esef etti. Hükümetlerin takdir hakkına sahip olmasını ve iktisatçıların bu takdir hakkını tatbik ederken hükümetlere yardıma koşmasını istedi" (1978: 47-48). Ne var ki, onun garip bir şekilde bedensiz/soyut bir "önyargısız düşünce"ye duyduğu inanç ile liberal öğretinin ayırt edici vasfına karşı işleyen ilkel sınırlarla engellenmemiş hükümetin "takdir hakkı"ndan yana olması, kesinlikle, Keynes'in yaklaşımının *ad hoc* tabiatıdır.¹³

Otantik liberalizm, geleneksel olarak, yeterlilikten veya tarafsızlıktan veyahut da her ikisinden birden yoksun oldukları için devlet birimlerine ilişkin derin bir güvensizlik besledi. Keynes'in, hikmetli önerileri kendi kendini inkâr eden siyasetçiler tarafından hayata aktarılabilecek olan ekonomi uzmanlarına hayâlî itimadı, bu bütünüyle yetkin şüpheye ve onu destekleyen tarihî ve teorik bütün delillere kafa tutmaktadır. Çağdaş terimlerle ifade edersek; kamu tercihi okuluyla bağlantılı öğretilerle çatışmaktadır.¹⁴

Keynes'in Ütopyası

Keynes gelecek[teki] toplumun doğası üzerine tefekküre dalmaya genellikle meraklıydı. Yazıları tutarsızlıklarla dolu¹⁵ olduğu için takipçilerinin bir kısmının, Keynes'in

¹³ Keynes'e ilişkin değerlendirmesinde *The Economist* ("The Search for Keynes" 1993, 110), ısrarla, "onun çalışmalarında tekrarlanan bir temanın iktisadi politikada (lütfen dikkat ediniz, çalışmasını takdir ettiği Hayek'i takip ederek) kuralların takdir hakkına tercih edilmesi" olduğunu açıkladı.

¹⁴ Rowley (1987a: 119, 123), Keynes'i "modern kamu tercihi okulunun muhtemelen olabildiği bireyden oldukça uzak birisi olarak" betimledi ve "teorilerinin, oy avcılığı yapan siyasetçilerin eline tehlikeli bir takdir hakkı vermiş olduğunu" göz ardı etmekle suçladı. Devletçilik suçlamasına karşı Keynes'i savunan Donald Winch (1989: 124), Keynezyen düşüncenin mantığının bizleri devletçi bir doğrultuya doğru sevk ettiğini doğruluyor gibi gözükmektedir: "Bizzat Keynes'in paylaştığı devlet kapasitesinin teknokratik değerlendirmesi siyasetle karıştırdığında Keynes'in kendi minimalci pozisyonu sürdürülebilir mi? Solcu olmayan Keynezyenler (ve bu konuda onların parasalcı muhalifleri) Keynezciliğin mantığının bizleri daha fazla devlet müdahalesine götürdüğüne, şöyle ki, makro iktisadi yönetimin başarıyı garanti altına almak için mikro iktisadi müdahaleye doğru genişlemeyi gerekli kılmaya başlamış olabileceğine inanmada haklı değiller midir?"

¹⁵ Bkz. Thomas Balogh (1978: 67)'un Keynes hakkındaki tuhaf değerlendirmesi: "Onun gücü ve sonsuzluğu, hayâl kırıklığına uğratsa da cazibesi, bakış açılarını (ve halkı) derhal ırkarta çıkarabilmesinde saklıdır." Bu düşünce, Rotbard'ın

esas itibariyle istemiş olduğu şeyin “tam istihdamı klâsik liberalizmle bir araya getirmek”ten ibaret, “onun modelinin daha çok ‘kapitalizm artı tam istihdam’”, onun tümünden (*macro*) kontrolün hayata aktarılabilirliği hakkında görelî olarak ümitli olduğunu iddia etmesini mümkün kılmıştır (Corry, 1978: 25, 28).

Ne var ki, Keynes’in kariyeri boyunca aşikâr emareler, onun çok daha radikal sosyal bir düzenin –kendi ifadeleriyle “Yeni [bir] Kudüs”ün (O’Donnell, 1989: 294, 378 dip. 27)– özlemini çektiğini göstermektedir. O zihnini, Sidney Webb gibi düşünürlerin bile ilgi alanına girmemiş daha büyük sosyal değişme ihtimâlleriyle meşgûl etmiş olduğunu itiraf etti. “Benim hayâlimin cumhuriyeti, semavî/ilâhî mekânın aşırı soluna dayanır” (1972: 309) dedi. On yıllara yayılmış çeşitli ifadeler, bu bir miktar muğlâk itirafı açıklığa kavuşturmaktadır. Birlikte değerlendirildiğinde bu ifadeler; Joseph Salerno (1992) nun, Keynes bir *binylı*ydı (millenniarist)–sosyal evrime, mutlu bir son olmasını ümit ettiği şeye, yani ütopyaya doğru daha önceden belirlenmiş bir doğrultuyu takip eden bir şey olarak bakan bir düşünürdü– iddiasını desteklemektedir (O’Donnell, 1989: 288-94).

Keynes, ortalama insanın karşılaştığı sorunun “nasıl eğleneceği, hangi bilim ve ortak yararın akıllıca, uzlaşmayla ve güzelce yaşamak için ona kazanç sağlamış olacağı” (1972: 328) (muhtemelen olabilecek) “her şeyin arasında memnuniyetin eşitliği”ne ilişkin bir şartı (1980: 369) [sabırsızlıkla] bekledi. Sosyalleştirilmiş yatırımla hızlandırılan teknolojik ilerleme otomatik olarak herkes için yeterli tüketim mallarını garanti edecektir. Bu noktada, hayatla ilgili ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır: “Doğal evrim herkes için münasip bir tüketim seviyesi –ve bu seviye yeteri kadar yüksek olduğunda– enerjilerimizi hayatımızın iktisadî olmayan menfaatleri için tüketme doğrultusunda olmalıdır. Bu yüzden, sosyal sistemimizi dikkate sunduğumuz bu amaçlarla birlikte yavaş yavaş yeniden inşa etmeye ihtiyacımız var” (1982a: 393).

Tüketim seviyesinin yeteri kadar yüksek olduğuna kimin karar vereceği sorunu bir kenara bırakarak, Keynes’in hayâl ettiği böyle bir toplumu inşa etmeyi beraberinde getirecek hangi teknikleri düşündüğünü sorabiliriz. Geleceği düşündüğü her durumda kesinlikler bulunmaz.¹⁶ Açık olan şey, gelecek ütopyasında devletin tartışılmaz liderliğidir.¹⁷ “İktisadî anarşi”ye bir son vererek yeni “rejim, sosyal adâlet ve sosyal istikrar gerekçesiyle (*interests*) iktisadî güçleri kontrol etmeyi ve yönlendirmeyi bilinçli bir şekilde amaçlayan [bir rejim olacaktır]” (1972: 305).¹⁸

Keynes’i bir entelektüel korsan olarak betimlemesinden farklı değil gibi gözükmektedir.

¹⁶ Keynes’in buradaki yaklaşımı piyasa ekonomisi eleştirmenlerinin ayırt edici özelliğidir. Roger Garrison (1993: 478)’ün gözlediği gibi: “Keynes’in tam da bu ideal sistemin nasıl çalışacak olduğunu detaylı bir şekilde izah etmedeki başarısızlığı, her zaman, hayâl edilen bir sistemin sözde mükemmel işleyişinden ziyade gerçek bir sistemin başarısızlıkları hakkında yoğunlaşmış olan sosyalist düşünceyle tutarlıdır.”

¹⁷ “En temelde Keynes’in reçetesi, devletin “medenileşmiş toplumun koruyucusu, danışmanı ve teşvik edicisi olarak eylemde bulunması gerektiği şeklindedir. ...[Bu devlet] oyunun kurallarının değiştirilmesini de içeren yavaş yavaş evrimci değişime ilişkin etik olarak yönlendirilen bir programın aktif bir danışmanıydı” (O’Donnell, 1989: 299–300).

¹⁸ Aynı bu meşhur denemesinde, yani “Am I a Liberal?”de Keynes (1972: 299), ayrıca, sosyal felsefesine gelince alışıldık

Keynes'e göre devlet, nüfusun en uygun (*optimal*) seviyesine bile karar verecektir. Soy gelişim bilgisini (*eugenics*) dikkate alarak Keynes, bazen, "bir bütün olarak topluluğun, gelecekteki üyelerinin sırf sayısının yanı sıra doğuştan sahip olduğu niteliklere de dikkat kesilmek zorunda olduklarında biraz geç kalınmış olabilir" (1972: 292; ayrıca bkz. Salerno, 1992: 13-14) tereddüdünü açığa vurdu. Bazen de oldukça kesin konuştu: "İnsanlık tarihindeki büyük dönüşüm, medenî insan, bariz/göze çarpan hayatta kalmadan ibaret kör/şuursuz güdüden uzak, bilinçli kontrolü kendi ellerine almaya çabaladığında gerçekleşecektir" (1983: 859).¹⁹ Böylece -"medenî insanlar" kisvesi içinde- devlet, insan ırkının yeniden üretimini bile yönlendirecek ve gözetleyecektir.

Bütün bu meselelerde devlete, sırayla/sırası gelince, Keynes'in kendi türünden akıllı ve ileriye gören entelektüeller tarafından rehberlik edilecektir.²⁰ Başka türlü nasıl olabilirdi? Onların marifetleri bir kenara bırakılırsa halkın büyük çoğunluğu neredeyse çaresizdir. Keynes'in belirttiği gibi, "kişisel menfaatin genellikle aydınlandığı doğru değildir; çoğu kere, ayrı ayrı kendi hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik eylemde bulunan bireyler, bu hedeflere ulaşmak için çok cahil veya çok zayıftırlar" (1972: 288). Keynes, iktisadî sorunlarda "doğru çözümün az çok okuma yazma bilen seçmenlerin büyük bir bölümünün zekâsının üstünde olması gereken entelektüel ve bilimsel unsurları içerecek olduğu"nu (1972: 295) kabul ettiği için, "demokrasinin hâkimiyeti"nin bu ütopyada var olmaya nasıl devam edeceğine şaşırılabilir.

Doğal olarak, zevkleri dikkate alındığında Keynes'in vizyonunda sanatlar hayatî bir rol oynadı. O, "hazinenin yarı insan (*sub-human*) sakinleri" tarafından savunulan sanatlara yönelik devlet sübvansiyonlarının cimriliğinden şikâyet etti. Böyle bir politika "devletin görev ve amacına, onur ve şerefine (*sic* [aynen böyle])" ilişkin daha ulvî bir kavramsallaştırmayla bağdaşmaz. Sanat sübvansiyonları devletin, "sıradan insan"ı yükseltmek, kendisini "daha iyi, daha yetenekli, daha mükemmel, daha gamsız" hissetmesini sağlamak için yönlendirme görevini yerine getirmesinin bir aracıydı (zikreden, Moggaridge, 1974: 34-35). İkinci Cihan Harbi sırasında Key-

zihin karışıklığıyla birlikte "kapitalizmi korumaya yönelik yeni önlemler" için uğraşmaktan başka bir şey yapmadığını ileri sürmektedir.

¹⁹ Başka bir yerde Keynes (1977: 453), "içgüdüsel ve bireysel avantajın tasarlanmamış neticesi yerine zihin yoluyla düşünülen şemalarla birlikte" aşırı nüfus sorunuyla yüzleşme ihtiyacını yineledi. "...Bireyler olarak insanların gizli içgüdülerinin yerine eylemlerinin kaynağı olarak ahlâkî ve rasyonel saiki ikame etmeye başladıklarından sonra nesiller geçti. Şimdi aynı şeyi kolektif olarak yapmak zorundadırlar." Aşağı yukarı aynı dönemde Leon Trotsky ([1924] 1960: 254-55), daha "Promete'ye özgü (Promethean)" bir ruh hâli içinde olsa da gelecek ütopyasına "büyük geçiş" hakkında benzer öjenik düşünceleri ifade etti. "İnsan türü, katılmış homo sapiens, bir kere daha köklü bir dönüşüm sürecine girecek ve kendi (*sic* [aynen böyle]) elleriyle yapay seleksiyon ve psiko-fizikî öğretimden ibaret en karmaşık yöntemlerin nesnesi hâline gelecektir. ...İnsan ırkı, Tanrı, krallar ve sermaye karşısında ve daha sonra tevazu ile müracaat etmek için kalıtım ve gizli bir cinsel seleksiyonun karanlık kanunları karşısında zorlukla ilerlerken durmamış olacaktır."

²⁰ Bkz. Corry (1993: 37-38)'nin yorumu: "Siyasetçiler Bloomsbury tarafından aptalların, fırsatçıların ve alçakların zoraki bir karşımı olarak görüldü; böylece, toplumu yönetmekle ilgili ne bıraktık? İhtirassız, uzman tavsiyesi verebilecek ve kontrol edebilecek akademi (veya Cambridge cetleriyle birlikte onun küçük bir parçası) ile yakından müttefik entelektüel müessesenin bir kısmını. ...Keynes, tavsiyede bulunmak ve olayları yönetmek için entelijansyanın gücü ve görevi konusunda bir Bloomsbury inancına sahipti."

nes, daha sonra Sanat Konseyi (*Arts Council*) hâlini alan şeyin en önemli sözcüsü olarak hizmet etti. Onun sloganı, "Hollywood'a ölüm"dü. Midlands'daki üç bin İngiliz fabrika işçisinin bir bale gösterimine "vahşi haz"la tepki vermiş olmalarını aktarabilmekten son derece hoşnuttu (zikreden, Moggaridge, 1974: 41, 48). Gelecekte, devlet sübvansiyonlarının yanında okullarda sanat takdirinin iyice öğretilmesi söz konusu olacaktır; oyunlara gitme ve sanat galerilerini ziyaret etme "herkesin yetişmesinde önemli bir unsur, tiyatro ve konserlere gitme düzenli eğitimin bir parçası olacaktır" (1982b: 371). -Keynes'in ütopyasının gerçekleştirilmesinin çözüm yolu olan- estetik ilerlemenin bu devlet destekli mücadelesinin bütün bayağılığı, ancak onun ruhu kaplayan kasvetliliği sayesinde aşılr.

Keynes ve Totaliter "Deneyimler"

Keynes'in liberalizminden şüphe duymak için daha fazla gerekçe, 1920'ler ve 1930'larda plânlı ekonomi çerçevesindeki (İngiltere hariç) kıta (Avrupası'na ait) deneyimlerine yönelik tavrıyla ilgilidir. Keynes, defalarca, var olduğu tasavvur edilen model/örnek liberal bir düşünürde şaşkınlık yaratan Alman nasyonal sosyalist ve İtalyan Faşist iktisat politikası üzerine bir görüş serdetti. Söz konusu metinlerin ikisi buradadır: *Genel Teori* (Keynes, 1973b: xxv-xxvii)'nin Alman baskısının önsözü ve "Ulusal Kendi Kendine Yetlilik" (Keynes, 1933, ayrıca, Keynes, 1982a: 233-46) denemesi.

Önsözde Keynes, Alman düşüncesine asla bütünüyle hâkim olmadığına işaret ettiği "İngiliz klâsik (veya ortodoks) gelenek"ten ayrıldığı gözlemini yapmaktadır. "Manchester Okulu ve Marksizm birlikte eninde sonunda Ricardo'dan edinilir/çıkarılır.²¹ ...Ama Almanya'da her zaman ne birincisine ne de ikincisine bağlanmamış geniş bir fikir grubu var olmuştur. ...Belki, bu yüzden, ortodoks gelenekten önemli yönler bakımından ayrılan bir bütün olarak bir istihdam ve üretim teorisi sunarken/önerirken İngiliz okuyuculardan daha çok Alman okuyuculardan daha az direnç görmeyi ümit edebilirim" (1973b: xxv-xxvi). Nasyonal sosyalist Almanya'daki okuyucularını daha fazla ayartmak için Keynes ekler: "Takip eden kitabın çoğu, esas itibarıyla, Anglo-Sakson ülkelerde var olan şartlara gönderme yaparak resmedildi ve tefsir edildi/ayrıntılıyla açıklandı. Yine de bir bütün olarak üretim teorisi yani takip eden kitabın tedarik ettiği şey, serbest rekabet ve geniş ölçüde *laissez-faire* şartlarında üretilen verili bir çıktının üretimi ve dağıtımına ilişkin teoriden ziyade totaliter bir devletin şartlarına çok daha kolaylıkla uyarlanır" (1973b: xxvi).

Roy Harrod daha önceki biyografisinde (1951) bu önsözden hiç bahsetmemektedir.²² Robert Skidelsky ona "maalesef denilen" şey olarak işaret eder ve üstelik

²¹ Bu, Keynes'in iktisadî düşünce tarihiyle ilgili tipik mağrur hâlidir. Ricardocu iktisat Cobden ve Bright'ın düşüncesi üzerinde bir etkiye bulunmadı; bkz. Grampp (1960: 7, 106-7). Keynes'in kendi pozisyonunun bir habercisi olarak Thomas Malthus'u çarpıtması hakkında bkz. Rothbard (1995: 105-6). Keynes'in kendi teorilerinin öncüleri konusunda bile bilgisizliği ve ilgisiz olması hakkında bkz. Garvey (1975).

²² Michael Heilperin, uzun bir dipnotta -Heilperin'in yazdığı dönemde Keynes'le ilgili temel biyografi olan- Harrod

onu ihmâl eder. Alan Peacock; Keynes'in, "o zamanki Alman (Nazi) hükümetinin, İngiliz hükümetinin fikirlerinden ziyade onun bayındırlık işlerinin istihdam yaratma etkileri hakkındaki fikirlerine daha sempatiyle bakacağına" (1993: 7) işaret ettiği pasajı (alıntılardan) yazmaktadır. Ne var ki, bu bakış açısı metnin açık anlamıyla tezat teşkil etmektedir: Bu tezat, Nazi liderlerinin Keynes'in belirli önerilerinden birisini daha sempatik bulması değildir; zira Keynes'in düşüncesinde Keynezyen teori, "totaliter bir devletin şartlarına daha kolay bir şekilde uyarlanabilir". Peacock, "bu önsözün doğru bir şekilde tercüme edilip edilmediği üzerinde birtakım tartışmaların var olduğu"nu eklemektedir. Ama bu mesele, Keynes'in İngilizce el yazmasından buraya aktarılan alıntıyı hiçbir şekilde etkilemez.²³

Nazi iktisat düşünürleri bazen nasyonal sosyalizmin açık bir şekilde anti-liberal iktisat politikalarını desteklemek için Keynes'e gönderme yaptılar. İktidara gelmeden önce bir Nazi iktisat araştırma bürosuna liderlik eden Otto Wagener, parayla, Keynes'in kitabının bir kopyasını Hitler'e verdi zira bu kitap, yazarın, "bize ve bizim görüşlerimize aşina olmaksızın bizim yolumuzda ilerlemiş" (zikreden, Barkai, 1977: 55, 57, 156, Raico'nun tercümesi) dediği hissini veren "çok ilgi çekici bir deneme"ydi. *Genel Teori'nin* Alman baskısının yayımı, resmî Nazi iktisat politikalarından kendisini uzak tutmaya çalışmış yayınlardan eleştirel değerlendirmeler edildi; buna karşın, Heidelberg'te bir Nazi yandaşı onu "nasyonal sosyalizmin bir savunması olarak" gördü. Bizzat Keynes, Alman otoritelerinin kitabın "bildik olandan daha iyi kâğıda" baskı yapılmasına izin vermiş olduğunu ve "fiyatının alışıldık olandan çok yüksek olmadığını" belirtmiştir (alıntılar için bkz. Skidelsky, 1992: 581, 583).

Keynes'i bir liberal olarak tasnif etmenin zorluğuna ilişkin daha önemli bir örnek onun "Ulusal Kendi Kendine Yeterlilik" (Keynes, 1933, 1982b: 233-46) makalesidir.²⁴ Burada, *laissez-faire* ve serbest ticaret, ayırt edici Bloomsbury istihzasıyla ele alındı. Kasvetli geçmişte bunlar, "neredeyse ahlâkî yasanın bir parçası", "bir kimsenin kafasını tamamen esir alan eski donanımlardan ibaret demetin bir bileşeni" (Keynes, 1933: 755) olarak görülmüşlerdir. Ne var ki, yazdığı gibi pek rağbette olan öğretilere yönelik Keynes'in tavrı çok farklıdır. "Her yıl, dünyanın çok çeşitli siyasî-iktisadî deneyimlere giriştiği daha aşikâr hâle gelmektedir" zira 19.

(1951)'un çalışmasında bu önsöze herhangi bir göndermenin yokluğu hakkında yorum yapmaktadır. Nazi Almanya'sında akademik ve diğer özgürlüklerin baskı altına alınmasına ilişkin bakış açısı çerçevesinde Heilperin (1960: 127 dip. 48), Keynes'in cana yakın metninin "bir liberal olarak onun sicilinde silinmez bir leke" şeklinde kaldığını belirtmektedir.

²³ Bu tartışma Alman baskısında gözükken ama Keynes'in el yazmasında bulunmayan bazı cümleleri ihtiva etmektedir; ne var ki, bu cümleler, olumlu bir alıntıyla birlikte "belirgin ulusal liderlik (Führung)" ibaresinin kullanımı hariç Keynes'i daha fazla suçlayacak gibi gözükmemektedir. Her halükârda, Keynes'in bu baskıları onayladığı muhtemel gibi durmaktadır. Bkz. Schefold (1980).

²⁴ The Collected Writings'deki versiyon, The New Statesman and Nation (8 ve 15 Haziran 1933)'dandır. Ne var ki, bu deneme, ilk olarak Yale Review'de yayımlandı. Buradaki alıntılar daha sonraki versiyondandır (Keynes, 1933). Heilperin, bu denemenin "pekâlâ, bütün vecizliğiyle Keynes'in en önemli yazılarından birisi olarak değerlendirilebileceği"ni ifade etmekte ve Keynes'in, tartıştığı rejimlerin totaliter niteliğini küçümsediği gözlemini yapmaktadır: "Onlar deney yapıyorlardı –bu onun hakkındaki olağanüstü şeydi!" (1960: 111). Burada Heilperin, bu parçanın ve uzun yıllar boyunca Keynes'in düşüncesinin esas ruhunu yakalamaktadır.

Yüzyıl'ın serbest ticaret faraziyeleri terk edilmektedir. Bu "deneyimler" nelerdir? Bunlar, Rusya'da, İtalya'da, İrlanda'da (*sic* [aynen böyle]) ve Almanya'daki deneyimlerdir. Britanya ve Amerika bile "yeni bir plân" (s. 761) için uğraşiyor.

Keynes, bu türden çeşitli projelerin başarı şansları hakkında tuhaf bir şekilde agnostiktir/bilinemezdir: "Neticenin ne olacağını bilmiyoruz. Bizler -ümit ediyorum, bizlerin hepsi- pek çok hata yapmak üzeredir. Hiç kimse yeni sistemlerin hangisinin kendisinin daha iyi olduğunu ispatlayacağını bilemez. ...Bizlerin her biri, kendi hayâl gücüne sahiptir. Bizlerin zaten kurtarıldığına (*sic* [aynen böyle]) inanmamamıza rağmen her birimiz, kurtuluşumuzu sağlamada bir tuzunun olmasını istemelidir" (s. 761-62).

Keynes, "merkezî kontrolden farklı olarak iktisadî detayla ilgili meselelerde mümkün olduğu kadar fazla özel feraset, girişkenlik ve girişimi muhafaza etme"yi tercih ettiğini kabul etmektedir (s. 762). Ama "hepimizin, geleceğin ideal sosyal cumhuriyeti doğrultusunda kendi tercihe şayan deneyimlerimizi yapmak için başka yerlerdeki iktisadî değişmelerden kaynaklanan müdahaleden mümkün olduğu kadar uzak olmaya ihtiyacımız var" (s. 763).

Keynes'in bu makaleyi yazdığı dönemde onun övgü düzdüğü "ulusal kendi kendine yeterlilik" öğretisi çoğu kere nasyonal sosyalizm ve Faşizmle birlikte anılırdı. Franklin Roosevelt 1933 yılının haziran ayındaki Londra İktisat Konferansı'nı torpille batırdığında; Reichsbank'ın başkanı yani Hjalmar Schacht, kendinden emin bir şekilde *Völkischer Beobachter* (Nazi Partisi'nin resmî gazetesi)'e, Amerikan liderinin Hitler ve Mussolini'nin iktisadî felsefesini kabul etmiş olduğunu söyledi: "İktisadî kaderinizi kendi kontrolünüze alınız ve [bu yolla, ç.n.] sadece kendinize değil aynı zamanda bütün dünyaya yardımcı olacaksınız" (Garraty, 1973: 922).

Keynes, plânlama hakkındaki güncel makalelerde pek çok hatanın yapıldığını kabul etmektedir. Mussolini "bilgeliği elde edebilecek olması"na rağmen "Almanya -hakkında yorum yapmak için çok erken olsa da- zincirleri kırılmış/serbest bırakılmış sorumsuzlukların insafına kalmıştır".²⁵ Keynes, Stalin'in Rusya'sı -belki de "idarî yetersizliğin ve hayatı kalın kafalılar lehine değerli hâle getiren hemen her şeyin feda edilmesinin tarihî olarak daha önce hiç görülmemiş bir örneği" (s. 766)- için en acımasız eleştirilerini muhafaza etmektedir. Keynes, "Stalin'in deney yapmak isteyen herkes için korkunç bir örnek olmasına izin veriniz" (s. 769) demektedir.

Ne var ki onun -tam da milyonları terör-açlık içinde ölüme mahkûm etmiş olan ve Lenin'in esir kamplarını ilâveten milyonlarca insanla dolduran- Stalin eleştirisi tuhaf bir şekilde dolaylı ve muvazenesizdir/dengesizdir. Sovyet ve diğer sosyo-iktisadî deney(im)lerin her şeyden önce ihtiyaç duyduğu şey, "cesur, özgür ve

²⁵ Nazi Almanya'sının bu ve benzer eleştirileri, aşikâr bir şekilde Keynes'in izniyle basılan [söz konusu] denemenin Alman baskısından atıldı. Bkz. Borchartt (1988). Borchartt Yale Review versiyonunun farkında olmasına rağmen bu denemeyi The Collected Writings'den alıntılanmakta ve bu yüzden onun liberal mizacını abartmaktadır.

acımasız eleştirisi"dir. Ama "Stalin her bağımsız, eleştirel zihni, hatta genel kanaate sempatiyle bakanları ortadan kaldırmış; içinde zihnin işlemlerinin/faaliyetlerinin dumura uğratıldığı bir çevre üretmiştir. Beynin yumuşak kıvrımları oduna dönüştürülmektedir. Hoparlörün çeşitlenmiş [kulakları tırmalayıcı] sesi insan sesinin yumuşak ses kipleniminin [ses tonunun değişmesinin/alçalıp yükselmesinin] yerini alır. Propagandanın melemeye/böğürmeye benzer sesi tarlalardaki kuşları ve hayvanları bile şaşkına çevirir" (s. 769). "Odun kafalılar ...odunlaşmış beyinler ...uyuşturulur." Okuyucu, -sonu gelmez tartışmanın her yönüyle önemi hakkında hep aynı nakaratı okuyan John Stuart Mill'i hatırlatan- bu eleştirinin, Stalin'in ve 1933 yılının Sovyet iktidarının eserleri için uygun olup olmadığını kendisi değerlendirebilir.

Son olarak, *Yale Review*'deki ilk versiyonunda gözüktüğü gibi bu makaledeki bir pasaj, *The Collected Writings*'dan²⁶ atılmıştır. Ama, kalbi çağdaş dünyanın çılgın deney(im)lerine dost ve onları sempatik bulan, bu deneyimlerin güzel olmasını ve başarı kazanmasını arzulayan, bakış açısı çerçevesinde kendi deney(im)lerine sahip olan ve, son çare olarak, finansal raporların "Wall Street'teki en iyi fikir" diye adlandırmayı âdet edinmiş oldukları şeye karşı yeryüzündeki herhangi bir şeyi tercih eden bir kimse olarak, yol göstermesi için eleştirilerimi sunuyorum (Keynes, 1933: 766).²⁷

Skidelsky'nin bu makale üzerine yorumu özet ve naziktir: "Keynes 'Ulusal Kendi Kendine Yeterlilik' makalelerinde [bu makale, *The New Statesman and Nation*'da iki bölüm hâlinde çıktı] işaret ettiği gibi, sosyal deney(im)ler moda olmuştu; siyasî kökeni ne olursa olsun onların hepsi, hükümet için daha genişletilmiş ve serbest ticaret için oldukça sınırlı bir rol tasavvur etti" (1992: 483). Bu betimleme neredeyse yeterli gibi gözükmektedir.

Bu noktada sorun şudur: Nazilerin, Faşistlerin ve Stalinci komünistlerin "deney(im)ler"ine özlemlerini bir sempati duyduğunu belirten ve basmakalıp Bloomsbury istihzasını *laissez-faire*'in serbestçe işlev gören toplum için muhafaza eden bir kimse, nasıl olup da bir liberalin aşikâr örneği olarak, veya zerre kadar liberal, telâkki edilebilir?²⁸

²⁶ Bu pasaj, "zira iktisadî ulusçuluk adına bugün siyasî dünyada yapılmakta olan bütün bu şeyleri tasdik ettiğimi varsaymamalıyım" (Keynes, 1982b: 244) ifadesinden sonra *The Collected Writings*'te gözükmüş olmalıdır. *The Collected Writings*'teki versiyon, aynı şekilde, *Yale Review*'de gözükmez ihmal edilebilir ölçüde önemsiz diğer birkaç pasajı atmaktadır. Bu cildin editörü, atılan pasajları içeren versiyonun *Yale Review*'de yayımlanmış olanından farklılık arz ettiğine hiçbir şekilde işaret etmemektedir; ayrıca, yanlış bir şekilde söz konusu *Yale Review* sayısını "Yaz 1933" olarak vermektedir.

²⁷ Sosyal mühendislik "deney(im)ler"inin harikulâdeliğine ilişkin 1920'ler ve 1930'lar boyunca Keynes'in tekrarları, sonunda neredeyse gülünç hâle gelmektedir. Başka bir örnek, Keynes'in *The End of Laissez-Faire*'de gözükmektedir; o, şöyle yazmaktadır: "Dogmatik devlet sosyalizmini eleştiriyorum; sadece insanların diğerkâm dürtülerini toplumun hizmetine hasretmeye uğraşmasından, aynı zamanda *laissez-faire*'den ayrılmasından, bir milyon kazanmak için insanın doğal özgürlüğünden uzaklaştırmasından, cesur deney(im)ler için cesarete sahip olmasından dolayı alkışlıyorum bütün bu şeyleri" (1972: 290, vurgu ilâve edildi).

²⁸ Kariyeri boyunca Keynes, *laissez-faire* ilkesinin acımasız bir eleştiriydi. *The End of Laissez-Faire* (Keynes 1972, 272-294), belki, onun en meşhur polemik denemesidir. Bu deneme; broşürün asla orijinal veya hassaten önemli olmadığına işaret eden İtalyan (kesinlikle "dogmatik" olmayan) liberal iktisatçı Luigi Einaudi tarafından zamanında (1926) eleştirildi; tarihi dönüm noktasının bazı türlerini temsil eden bu mefhum, aceleyle gelmiş eleştirmenlere göre "saf bir fantezi"ydi. Einaudi (1926: 573), "bir kez daha *laissez-faire* kuralının bilimsel bir ilke olarak saf dışına (hors de combat) iten" Keynes'in niçin "bu kuralın pratik bir davranış normu olarak bugünkü önemini izah eden ilâve birkaç sayfa eklediği"ni sormaktadır. "...insanların davranışı için *laissez-faire* kuralının pratik önemi hakikaten azalmış mıdır?" Hükümetin görevlerinin

Sovyet Komünizmi

Keynes'in Sovyet komünizmi hakkındaki daha kapsamlı yorumlarının tonu ve esası/ ana fikri de yeni sorular gündeme getirmektedir. 1925 yılında Sovyetler Birliği'ne bir geziyi takiben Keynes, *A Short View of Russia* (1972: 253-71)'yı yayımlandı. Skidelsky, şaşılacak derecede akla aykırı bir biçimde, bu makaleyi "bugüne kadar Sovyet komünizmi üzerine yazılmış en ateşli saldırılardan birisi" (1994: 235) olarak değerlendirmektedir.

Keynes'in Sovyet rejiminindeki birtakım önemli kusurların, özellikle muhaliflerin tutuklanması ile genel gaddarlığın farkına vardığı doğrudur. Ama bu kusurları, devrimin meyvesinin bir parçası ve "Rus tabiatındaki -veya şimdi olduğu gibi müttefiklerimiz hâline geldiklerinde Rus ve Musevî tabiatındaki- birtakım kabalıkların" neticesi olarak kabul etmektedir. Bunlar, "kızıl Rusya'nın görkemli ciddiyeti"nin "bir yüzü"nü oluşturmaktadır. Böyle ciddiyetler, asık suratlı, "kaba ve aptal ve son derece sıkıcı", -başka bir Bloomsbury üslûbu olan- Metodistlere (1972: 270) delil olabilir. Keynes; despotizmin, Bolşeviklerin Rusya'da tatbik etmiş oldukları gibi, devletteki gücün bu türden bir merkezileşmesinin doğal bir sonucu, tamamen tahmin edilebilir bir neticesi olabileceğine dair bir işaret sunmamaktadır. Bu son bakış açısı, en azından Montesquieu ve Madison'ın zamanından Mises ve Hayek'e ve oradan günümüze kadar liberal düşüncenin temel dayanağı olmuştur. Bir liberalin bu noktaya dikkat çekmesi beklenecektir.

Bunun yerine Keynes, sosyal mühendislikte cesur "deney(im)ler"e girişmeye yönelik Sovyetlerin iradesi üzerine coşkuyla konuşmaktadır. Rusya'da "deneme-yanılma yöntemi çekincesiz bir şekilde kullanılmaktadır. Hiç kimse, açıkçası, Lenin'den daha deney(im)ci olmamıştır." "Savaş komünizmi"nden yeni iktisadî politika (*New Economic Policy*)'dan ibaret o vakit geçerli sisteme bir kayışı/sıçrayışı zorunlu kılmış olan Bolşevik idaresinin ilk yıllarının feci şekilde başarısız olan deney(im)lerine gelince; Keynes, onları en teskin edici terimlerle betimlemektedir: Daha önceki "hatalar" şimdi düzeltilmiş ve "tereddütler" giderilmiştir (s. 262).²⁹ Keynes, rejimin "hata laboratuvarı" şeklindeki niteliği sayesinde büyülenmekte ve Sovyet komünizminin başarı için "gerçekten bir şans"a sahip olduğu sonucuna ulaşmaktadır. "Bir şansın bile Rusya'da olup biten şeye (diyelim ki) Amerika Birleşik Devletleri'nde olup biten şeyden daha fazla önem kattığı"ni bu "yakıcı saldırı"da ifade etmektedir (s. 270).³⁰

oldukça artmış olmasını kabul ederek bu ikrar, henüz, "*laissez-faire* kuralının çöküşünü/gerilemesini ispatlamamaktadır; zira iktisadî hayatın bazı sektörlerinde kamusal faaliyet ve müdahalenin genişlemesiyle çağdaş, eski *laissez-faire* kuralının el sürülmemiş değerini muhafaza ettiği yeni faaliyet türlerinin daha da arttığı pekâlâ görülebilir".

²⁹ Yanlışlar ve tereddütler, Sovyet komünizminin bugünkü bir tarihçisinin bu yılların "kaosa dönüşen muazzam çöküş"ü olarak ayırt etmiş olduğu şey için neredeyse uygun terimler değil gibi gözükmemektedir; bkz. Malia (1994: 109-39, "War Communism: A Regime Is Born, 1918-1921" bölümü); ayrıca bkz. Roberts (1971: 20-47, "War Communism'—Product of Marxian Ideas" makalesindeki aydınlatıcı tahlil).

³⁰ Keynes (1972: 271), Sovyet Rusya'nın "kendisinden hiçbir şeyin çıkmadığı" çarlık Rusya'sına çok daha tercih edilmesi gerektiğini ekler. Bu ifade, özellikle Keynes'in sanata düşkünlüğü dikkate alındığında, olağanüstü bir değerlendirmedir.

Keynes'in Sovyet deney(im)ine duyduğu sempatinin temelinde ne yatmaktadır? Keynes'in "eğer İncil'in temel prensiplerini ciddi bir biçimde takip ederse" (ilk Sovyet gizli istihbarat elamanı [*Checkist*] olarak Haz. İsa'nın durumunda olduğu gibi) Canterbury başpiskoposunun bir "Bolşevik" olarak adlandırılmayı hak edebileceğini lâtife yollu önerdiği makalesinin başlangıcında bir ipucu gözükmektedir. Çok derin bir şekilde Keynes'i tahrik eden şey, "*duygusal ve etik esası bireyin ve topluluğun para sevgisine yönelik tutumda temerküz eden (vurgu orijinaldir)*" (s. 259) Leninizm'deki "dinî" unsurdur. Komünistler "materyalist egoizm"i aşmışlar ve "paraya karşı hâkim tutumda gerçek bir değişim"e yol açmışlardır. "...Bunun kısmen doğru olduğu bir değişimden ibaret bir toplum bile olağanüstü bir yeniliktir. Geleceğin Rusya'sında kazanç sağlayan kariyerin, bu sıfatla, bir başlangıç olarak saygıdeğer genç bir adama kolayca, centilmen bir hırsızdan veya sahtekârlık veya para aşırımlarında kabiliyetli hâle gelmeden daha fazla para kazandırmayacağı umulur. ...Herkes topluluk için çalışmalıdır -yeni temel ilke geçerlidir- ve eğer görevini yaparsa topluluk onu yükseltir/destekler" (s. 260-61).

Bu ilham verici/iç açıcı sofuluğun/taassubun aksine "modern kapitalizm", dayanışma ve kamusal ruha ilişkin bir anlayıştan yoksun, "bütünüyle dinle ilgisiz"dir: "Çağımızın ahlâkî sorununun; hayata dair faaliyetlerin onda dokuzundaki para dürtüsünün her zamanki cazibesıyla, aile ve gelecek için zorunlu tedarikin temeli olarak saklama güdüsüne yönelik sosyal temayülle birlikte, para sevgisiyle ilgili olduğu her gün biraz daha âşikâr hâle geliyor gibi gözükmektedir" (s. 268-69). Komünist ahlâkiliğin kapitalizmin kine bu şekilde tercih edilmesi, yıllardır Keynes'le birlikte aynı yerde saymaktı.

1928'de Keynes, Rusya'ya, daha az tercihe şayan bir değerlendirme yaptığı bir ikinci ziyaret gerçekleştirdi. Skidelsky, "romantikliğin açık bir şekilde sona erdiği"ne (1992: 235-36) bizleri ikna etse de bu yargı, doğru değildir. Romantiklik, en azından, arkadaşları Sidney ve Betrice Webb'le birlikte *Sovyet Komünizmi (Soviet Communism)* eleştirisiyle birlikte, 1936'ya kadar devam etti. Keynes'in liberalizmini tartışanlardan hiçbiri, açıkçası, *Kitaplar ve Yazarlar (Books and Authors)* dizisindeki (1982b: 333-34) Haziran 1936'da BBC için hazırlanan özet bir radyo konuşmasında yer alan oldukça muğlak beyanıyla³¹ yüzleşmemiştir.

Keynes'in enine boyuna ilgilendiği tek çalışma, Webblerin daha yeni yayımlanmış hacimli büyük kitabı *Sovyet Komünizmi*ydi. (İlk baskısı, *Yeni Bir Medeniyet?* alt başlığını taşıdı ama soru işareti daha sonraki baskılarda atıldı.) Fabian Society'nin

Eski Rusya, doğal olarak, müzik, dans/balo ve her şeyden önce edebiyat dahil pek çok alanda büyük başarılarla övünebilir.

³¹ Mantıksal olarak Skidelsky, 1937 yılına kadar olan dönemi kapsayan biyografisinin ikinci cildinde bu radyo konuşmasını tartışmalıydı. Webblerin Sovyet Komünizmi'nden söz etmesine rağmen Keynes'in radyo eleştirisine dokunmamaktadır (Skidelsky, 1994: 488). Üç ciltlik hacimli Keynes biyografisinde hiçbir yerde Skidelsky'nin, bu hayli problemli parçadan söz etmek için bile yer bulamaması son derece tuhaf gibi gözükmektedir. Bu bölüm, Keynes ve Fabianlar hakkındaki denemesinden de çıkarıldı (Skidelsky, 1999). Radyo konuşmasından O'Donnell (1989: 377 dip. 13)'da söz edilmektedir.

liderleri olarak Webbler, on yıllardır İngiltere'ye sosyalizmi getirmek için uğraşmışlardır; 1930'larda komünist Rusya'daki yeni rejimin çok hararetli propagandacılarına dönüştüler –Beatrice'in ifadesiyle, onlar "Sovyet komünizmine âşık olmuşlardı" (zikreden, Muggeridge ve Adam, 1968: 245). (Beatrice'in "aşk" olarak adlandırdığı şeyi Webblerin evlilik yoluyla yeğenleri Malcolm Muggeridge, "şaşkın/meftun tabasbus/yaltaklanma" olarak adlandırmaktadır [1973: 72]). Sidney'in övündüğü Rusya'ya yaptıkları üç haftalık ziyaret esnasında Webbler, "yeni bir sadakat türü" gibi muamele gördüler, Sovyet otoriteleri onlara, kitapları için sözde hakikatler ve rakamlar temin etti (Cole, 1946: 194; Muggeridge ve Adam, 1968: 245). Stalinci yoldaş (*apparatchiki*) neticeden oldukça memnundu. Bizzat Rusya'da *Sovyet Komünizmi* tercüme edildi, yayımlandı ve rejim tarafından teşvik edildi; Beatrice'in ifade ettiği gibi: Sidney ve ben, Sovyetler Birliğinde ikon hâline gelmiştik" (zikreden, Muggeridge, 1973: 206).³²

Sovyet Komünizmi, ilk gözüktüğünden beri, edebiyatçı ülküdaşların Stalinci terör devleti hakkında hiçbir şeyi esirgemedikleri yardım ve konforun muhtemelen birinci örneği olarak görülmüştür. Eğer Keynes bir liberal ve bir hür toplum âşığı olmuş olsaydı yazarlarıyla arkadaşlığına rağmen onun bu kitapla ilgili eleştirisinin iğneleyici bir ifşa/açıklama olması beklenecekti; ama aksi doğrudur. Beatrice'in günlüğüne not etmekten memnun olduğu gibi; Maynard, "ilgi çekici tarzıyla daha yeni yaptığı radyo konuşmasıyla kitabımızı [yaygın kitlelere] ulaştırdı" (Webb, 1985: 370).

Gerçekten, Keynes, İngiliz halkına Sovyet Komünizmi'nin "her ciddi vatandaşın pekâlâ bakması gerekecek" bir çalışma olduğu tavsiyesinde bulundu: Rusya'da bugüne kadarki olaylar çok hızlı geliyordu ve kâğıt üstündeki açıklamalar ile fiilen gerçekleştirilenler arasındaki açık, yapılabilecek dürüst bir değerlendirme için oldukça genişti. Ama yeni sistem şimdi eleştirilmek için yeteri kadar açıklığa kavuşturulmaktadır. Netice etkileyicidir. Rus yenilikçiler, sadece devrimci aşamadan geçmemişler, aynı zamanda kuramsal aşamayı da geçmişlerdir. Sosyalizmin diğer sistemlerinden ayırt edilmiş olarak Marx ve Marksizme özel bir ilgi ihtiva eden çok az şey vardır veya hiçbir şey bırakılmamıştır. Onlar, sosyal ve iktisadî kurumlardan müteşekkil tamamen yeni bir setin dünyanın toprak yüzeyinin altında birini kaplayacak kadar geniş bir toprak üzerinde düzgün ve başarılı bir şekilde iş görmesini mümkün kılan geniş bir idarî hedefe kilitlendiler (1982b: 333).

Ne var ki yine, Sovyet "tecrübe"sine aşırı övgü vardır: "Yöntemler deneye tepki verirken hâlâ hızla değişiyor. Tarafsız yöneticiler sayesinde bugüne kadar ilk kez girişilmiş en geniş ölçüde ampirizm ve deneycilik, hüküm sürüyor. Aynı şekilde Webbler bizlerin, şeylerin nereye doğru gidiyor gözüktüğünü ve onların ne ölçüde hedeflerine ulaşmış olduklarını görmemizi mümkün kılmıştır" (1982b: 334).

³² Beatrice'in arkadaşı ve biyograficisi Margaret Cole (1946: 199) da bazı eleştirileri içerse bile bu kitabın "bir anlamda, Sovyetler Birliğini savunan ve öven müthiş bir propaganda broşürü" olduğunu ifade etmektedir. Bu yorum bir eleştiri olarak değerlendirilmemelidir zira Cole, biyografisinden anlaşılacağı gibi, Webblerin Stalinciliğe olan hayranlığını paylaştı.

Keynes'in hislerine göre Britanya'nın Webbler'in çalışmasından öğreneceği çok şey vardır: "Çalışma bizlerin; bu ülkede, gelenekçilik ile hissin ve eylemin her türünde arkasında beşerî deneyime sahip her şeyin iktisatlı kullanımını anlamına gelen ölçülü muhafazakârlığı koruyarak siyasî ve iktisadî yöntemler ile kurumlarda değişikliklerle birlikte deney yapmaya yönelik sınırsız isteğimizi nasıl birleştirebileceğimizi keşfedebileceğimize dair güçlü bir arzu ve istek uyandırmaktadır" (s. 334). Bu pasajda, başka pek çoğundaki gibi, Keynes'in sosyal felsefe yapmasının çoğunda tipik itinalı (aynı yoldan) geri dönme ve basit/temel tereddütler dikkati çeker – "sınırsız deney yapma isteği", her nasılsa "gelenekçilik" ve "ölçülü muhafazakârlık" ile bağlantılı hâle getirilmektedir.

Hiç kimse, 1936'ya kadar, Stalinci sistem hakkında bilgi için Webblerin yanıltıcı propagandasına dayanmak zorunda kalmadı. Eugene Lyons; William Henry Chamberlin; bizzat Malcolm Muggeridge; dünyanın muhafazakâr, Katolik ve sol-anarşist basını ve diğerleri, Keynes'in "yenilikçileri" ve "tarafsız idarecileri" tarafından yönetilen morg hakkındaki kirli hakikatleri açığa çıkarmıştır.³³ Dinlemek isteyen herhangi biri, 1930'lu yılların başlarındaki terör ve açlığıyla, geniş işçi-köle kamplarıyla ve özel mülkiyetin kaldırılmasını takip eden yakın-evrensel sefaletle ilgili hakikatleri öğrenebilirdi. "Aşk"la gözleri kör olmamış kimseler için kanıt, Stalin'in 20. Yüzyıl'ın model/örnek katil devletini mükemmelleştiriyor olması şeklindeki açık hakikatti.

Para Düşmanlığı

Keynes'in Webbler kitabına ve Sovyet sistemine övgüsünü ne izah eder? Esas sebebin, bir kere daha, onun kâr peşinde koşmaya ve para kazanmaya yönelik derin nefretin, Fabian çiftin paylaştığı bir tutumun olduğunda çok az şüphe vardır.

Onun arkadaşı ve yoldaş Fabian Margaret Cole'a göre; Webbler, Sovyet Rusya'ya ahlâkî ve ruhî olarak "dünyanın umudu" olarak baktılar (1946: 198). Onlar için hepsinin "en heyecan vericisi", Beatrice'in kabul ettiği gibi, "komünist [bir] vicdan" yaratmaya girişen "dinî [bir] düzen" olan Komünist Partinin rolüydü. 1932'ye kadar Beatrice; "egoizmden –insan hayatının başlıca amili olarak– diğerkâmlığa doğru geçiş için zamanın gelmiş olduğuna inandığım için ben bir komünistim" (zikreden, Nord, 1985: 242-44) diyebiliyordu. *Sovyet Komünizmi*'nde Webbler, parasal teşviklerin "kabahatli ve komünist kendi kendini eleştiriyi yerin dibine sokan" ritüelleriyle yer değiştirmesi üzerine heyecanla konuşmaktadır (Webb ve Webb, 1936: 761-62). 1943'de ömrünün sonuna kadar Beatrice, hâlâ "çok biçimli demokrasisi, cinsiyeti, sınıfı ve ırkî eşitliği, topluluk tüketimi için plânlı üretimi ve her şeyin üs-

³³ Lyons'un Webblerin kulakları ([Rusya'da] ücretle işçi çalıştıran oldukça zengin köylüleri, ç.n.) ortadan kaldırılanların "güçlü inancı"na ve "kararlı iradesi"ne duyduğu hayranlık üzerine yorumları için bkz. Lyons (1937: 284). Bkz. ayrıca Robert Conquest (1986: 317-18, 321)'ün yorumları. Yeni Winter in Moscow romanında Malcolm Muggeridge (1934), Sovyetler Birliğini ziyaret eden yabancı ülküdaşlarından ibaret dünyayı betimlemektedir; çoğu kere onun gözlediği, Sovyet rejimi tarafından maşa gibi kullanılan komünist olmayan sosyalistlerden ziyade "yeni liberaller" ve Fabianlardı.

tünde kâr etme dürtüsünü cezalandırması”ndan dolayı Sovyetler Birliğini alkışlıyordu (Webb, 1948: 491). Ölümünden sonra Keynes onu, “şimdi geçip giden kuşağın en büyük kadını” olarak övdü.³⁴

Webbler gibi Keynes, grup yararı için bireyin kendi kendini inkârla ilgili sofuluğu teşhis etti. İktisadî terimlerle bu bakış açısı, bu yolla kapitalist toplumlarda “hayata ilişkin faaliyetlerin onda dokuzu”nun kirli motivasyonunu aşan parasal olmayan ödüller için çalışmaya dönüştü. Keynes için, Webblere kalırsa, bu aşkınlık, onların komünizmde fark ettikleri ve hayran kaldıkları “dini” ve “ahlâkî” unsurun esasıydı.

Uğursuz para kazanmaya yönelik tutkusunda Keynes, destek için psiko-analizlere bile başvurdu. Sigmund Freud’un çalışmasıyla büyülenmiş olan Keynes, özellikle para aşkının önemi konusunda kendininkine benzeyen sezgilere her şeyden daha fazla değer verdi. *Para Üzerine Denemesi*’nde, Freud’un “paraya ilgi ve sıçmaya (*defecation*) ilişkin fikri sabitler” ile “tortuya sahip altının” bilinçsiz “tanımlanması arasında var olan bağlantılar” hakkında yazdığı 1908 yılındaki bir yazısındaki pasaja gönderme yapmaktadır (Freud, 1924: 49-50; Keynes, 1971b: 258 ve dip. 1 ve Skidelsky, 1992: 188, 234, 237, 414).³⁵ Bu psiko-analitik “bulgu”, Keynes’e “para aşkının sadece dinle değil aynı zamanda “bilim”le de mahkûm edildiğini iddia etme imkânı verdi. Bu yüzden, “modern toplumun temel etik sorunu”na (O’Donnell, 1989: 377 dip. 14) ilâveten parayla zihni meşgul etme de akıl hastalıkları uzmanı için uygun bir konudur.

Keynes, zilyetlikten ibaret para aşkının “korkudan titreyen birini zihinsel hastalık konusunda uzmanlara tevdi eden birinin yarı-cezaî, yarı-patolojik temayüllerinden birisinin, bir miktar iğrenç konulara ilgi duyma olduğunun teşhis edileceği” (1972: 329) zamanı dört gözle bekledi. Maalesef, Keynes, bu türden uzmanların bu zihinsel ıztıraptan muzdarip şeklinde teşhis ettiği deli kişilere ölçüp dağıtacak olduklarını tahmin ettiği tedavi hakkında yorum yapmamaktadır.

Keynes’in Sovyet yanlısı yorumlarında ve sempatizanları arasında bu yorumlara ilginin yokluğunda; bir kez daha, neredeyse evrensel olarak devam eden tuhaf çifte standardı bulacağız (Applebaum, 1997; Courtois, 1999; Malia, 1999). Eğer 1930’larda meşhur bir yazar arada bir iyi niyetli terimlerle Nazi Almanyası doğrultusunda kendisini ifade etmiş olsaydı, toplumun maskarası olacaktı ve ismi bu güne fena bir şekilde gelecekti. Ne var ki Naziler kadar kötülerin mağdurları bile, 1936’daki Sovyet rejimi mağdurlarının ancak küçük bir bölümüne ulaştı.³⁶

³⁴ George Bernard Shaw (Skidelsky, 2001: 168)’a bir mektup yazıldı. Skidelsky (2001: 527 dip. 76), biraz üstü kapalı bir biçimde, Keynes’in, Beatrice’in hayranlık bırakan ölüm ilanını düzenlemiş olmasına rağmen “onun iktisadına ilişkin bir değerlendirmeden sonra hâlâ özlem(ini) çektiği”ni eklemektedir. Beatrice Webb’in iktisadî düşüncesinin değerlendirilmesinin içerecek olduğu şeye şaşılabilir.

³⁵ Açıkçası, eğer birisi, Keynes’in yaptığı gibi yapsaydı hem profesyonel kariyeri boyunca para konusuna ilgisiyle/alâkasıyla hem de para saikinin yoğun, duygu yüklü reddiyesiyle ilgili güvenilemez kaynaklardan dolayı onun bilinçsiz zihnini tahkik etmek zorunda kalırdı.

³⁶ Upton Sinclair’e 2 Mayıs 1936 tarihli bir mektupta –çoğu kere, genellikle zeki olduğu kadar siyasî olarak da kurnaz olan- H. L. Mencken (1961, 403), şöyle yazdı: “Hitler ve Mussolini tarafından sivil hakların ihlâl edilmesine sizin kadar

Hakikaten, Keynes vak'ası, diyelim ki işsizlik sorununu çözmede veya Almanya'nın kendine saygısını tamir etmede veyahut da nasyonal sosyalizmin talep etmiş olabileceği diğer "başarılar"ı elde etmedeki sözde başarısından dolayı Hitler'e övgü yağdırmaktan başka bir şey yapmayan bir kimsenininkinden daha kötüdür. Sovyet komünizmine yönelik eleştiri ve sempatisinin bir karışımı çerçevesinde Keynes'in gerçek dengi/benzeri, aynı zamanda kendisinden gelecek için bir miktar ümit besleyebileceğimiz "ırk sorunu"na ilişkin Nazilerin "duyarlılıkları"na övgü yağdırmasına rağmen onların yönetimi altında ifade hürriyetinden dolayı tutuklamalara ve baskıya izin veren bir yazar olacaktır. Keynes'in Sovyet Rusya'da yönetilebilir bulunduğu -para kazanma ve kâr saikini baskı altında tutma isteği-, tam olarak, korkuların asıl kaynağıydı.

Marksizmin bir çeşidinin taraftarları olarak Lenin ve ondan sonra Stalin, Marx'ın paraya ilişkin nefretini paylaştı. Komünizm, paranın mümkün kıldığı kâr peşinde koşma ve özel mübadeleyle -bir bütün olarak piyasa sistemiyle- birlikte, parayı ortadan kaldırmak için uğraştı. Sovyet komünizmi avını, esas itibarıyla, sözde para ve kâr aşkıyla ayırt edilenler arasından seçti: Burjuvazi ve eski rejimin toprak sahipleri; "savaş komünizmi" ve ilk kızıl terör yıllarının "spekülatörleri" ile "istifçileri"; daha sonra, yeni iktisadî politika adamları ile kolektifleştirme döneminin "kulaklar"ı ve plânların uygulamaya sokulması (Leggett, 1981; Conquest, 1986; Malia, 1994: 129-33). -Hassaten, kitapta, yazarların Stalin'in "bir sınıf olarak kulakların ortadan kaldırılması"nı devam ettirmeye yönelik kararını methettikleri radyo konuşmasını tenkit ettiği dikkate alındığında; Keynes, bireysel refah peşinde koşmayı hedefleme ile Sovyet Rusya'da kural olan devletin dayattığı işkence arasındaki bağı nasıl gözden kaçırmıştır?

Burada, Keynes'in Sovyet sistemi üzerine övgü dolu değerlendirmelerinin dikkate değer bir özelliği *iktisadî* bir tahlilden bütünüyle yoksun olmalarıdır. Keynes, sosyalizm altında bir rasyonel iktisadî hesaplama sorununun var olabileceğinin, sevinçten, farkında değil gibi gözükmektedir. Bu sorun vaktiyle bir süre kıta [Avrupa'sından olan] akademisyenleri meşgul etmişti ve Londra İktisat Okulu (LSE)'nda canlı bir tartışmanın odağında yer aldı.

Keynes'in radyo konuşmasından önceki yıl, F. A. Hayek'in editörlüğünü yaptığı bir kitap, *Kolektivist İktisadî Plânlama* (Collectivist Economic Planning [Hayek, 1935]), İngilizce olarak yayımlandı; Ludvig von Mises'in 1920 yılında yazdığı, etkileyici "Economic Calculation in the Socialist Commonwealth" makalesinin bir tercümesi niteliğindedir. 1933-1934 eğitim-öğretim yılına başlarken Londra İktisat

karşımı ve pekâlâ bunu biliyorsunuz. ...Protesto ediyorsunuz ve haklı olarak Hitler her zaman bir muhalifi hapse atmaktadır ama Stalin'in ve şürekâsının binlerce kere daha çok insanı hapse atmış ve öldürmüş olduğunu unutuyorsunuz. Bana, Moskova eşkıyaları ile canileriyle karşılaştırıldığında Hitler sıradan bir zenci düşmanından neredeyse biraz daha fazlası ve Mussolini neredeyse bir hayırsever gibi gözükmektedir ve hakikaten kanıt açıktır." Paul Boytinck'e dikkatimi bu pasaja çektiği için minnettarım.

Okulunda Hayek, zaten, "The Problems of a Collectivist Economy" başlığını taşıyan bir kurs veriyordu. Hayek, Lionel Robbins ve Arnold Plant tarafından idare edilen seminer, esas itibarıyla 1932-33 yılında teklif edilmiş olan aynı konuya hasredildi (Moggridge, 2004).

Keynes, bu tartışmadan haberdar veyahut da bu sorunla ilgili olduğuna dair hiçbir işaret göstermedi.³⁷ Bunun yerine, Keynes için önemli olan şey, Sovyet deney(im)inin coşkusu (sosyal sistemleri değerlendirme kriterleri olarak bu kadar sık "coşkunluk" ve "bezginlik" terimlerine müracaat etmiş başka herhangi bir iktisatçı -veya liberal düşünür var mıydı?), "tarafsız idareciler" tarafından yönlendirilen sosyal değişimlerin ürperten kapsamı ve kâr saikini kaldırmaya ilişkin çığır açıcı etik ilerlemeydi.

Bu delil, Keynes'in bugüne kadar herhangi bir noktada bir komünist olduğu anlamına gelir mi? Tabii ki, hayır. Ama devlet destekli iktisadî teorisi ve devletin baskın olduğu ütöpik vizyonu da eklendiğinde onun (daha az ölçüde de olsa diğer totaliter devletlerin yanı sıra) Sovyet sistemine açıkça sempatisini ifade etmiş olması, onu hiç tereddüt etmeksizin liberal saflarda ele alanlara dur demelidir. Belki Keynes'e "20. Yüzyıl'ın model/örnek liberali" olarak bakmak veya onu asla otantik bir liberal olarak görmemek, ancak, onsuz olmaz tarihî bir kavramı tutarsız hâle getirebilir.

Kaynakça

- Anderson, Benjamin. [1949] 1995. "Digression on Keynes", *The Critics of Keynesian Economics*, (ed.) Henry Hazlitt, 185-206. Irvington, N.Y.: Foundation for Economic Education.
- Applebaum, Anne. 1997. "A Dearth of Feeling", *The Future of the European Past*, (ed.) Hilton Kramer ve Roger Kimball, 25-50. Chicago: Ivan R. Dee.
- Arblaster, Anthony. 1984. *The Rise and Decline of Western Liberalism*. Oxford: Blackwell.

³⁷ 1944 gibi geç bir vakitte The Road to Serfdom üzerine yorum yapan ve Hayek'e yazılan bir mektubunda Keynes şunu ifade etti: "Bizzat tuttuğun iddianın çizgisi, plânlamanın daha verimli olmadığı şeklindeki çok şüpheli varsayımaya dayanmaktadır. Tamamıyla saf iktisadî bir bakış açısından hareketle [denilebilir ki] plânlama verimlidir" (Keynes 1980, 386). Keynes'in bu bakış açısına bir "varsayım" olarak işaret edebilmiş olması, sosyalizm altındaki iktisadî hesaplama üzerine yapılan büyük tartışmanın asla farkında olmadığına işaret etmektedir. Sovyet Rusya'dan raporlarındaki iktisadî tahlilin tümünden yokluğu, Karl Brunner (1987: 47)'in Keynes'in sosyal reforma ilişkin mefhumları hakkında vardığı neticeyi akla getirmektedir: "Sosyal bir bilimci, hatta iktisatçının [onlara] yazmış olduğu denemelerin materyalinden hareketle tahminde bulunmak oldukça zor olacaktır. Entelijansiyanın bir sosyal rüyacıları onları üretmiş olmalıdır. Hayatî soru(n) larla ...asla yüzleşilmemekte veya keşfedilmemektedir." Belki, onun iyi arkadaşı Beatrice Webb (1985: 371)'in 1936'daki değerlendirmesinde bazı hakikatler vardır: "Keynes iktisadî sorunlar hakkında ciddi değildir; boş zamanlarında onunla (sic [aynen öyle]) bir satranç oyunu oynuyor. Onunla ilgili tek inanç, estetikdir." Teorisinin bilimsel yansımaları bir yana, "kusursuz sanatçı" olarak Keynes'e ilişkin bir değerlendirme için bkz. Buchanan (1987).

- Balogh, Thomas. 1978. "Keynes and Planning", *Keynes and Laissez-Faire*, (ed.) A. P. Thirlwall, 67-77. London: Macmillan.
- Barkai, Avraham. 1977. *Das Wirtschaftssystem des Nationalsozialismus: Der historische und ideologische Hintergrund, 1933-1936*. Cologne: Berend von Nottbeck.
- Benjamin, Daniel K. ve Levis A. Kochin. 1979. "Searching for an Explanation of Unemployment in Interwar Britain", *Journal of Political Economy* 87, no. 3 (Haziran): 441-78.
- Borchardt, Knut. 1988. "Keynes' 'Nationale Selbstgenügsamkeit' von 1933: Ein Fall von kooperativer Selbstzensur", *Zeitschrift für Wirtschafts- u. Sozialwissenschaften* 108: 271-85.
- Bramsted, E. K. ve K. J. Melhuish (ed.). 1978. *Western Liberalism: A History in Documents from Locke to Croce*. London: Longman.
- Brunner, Karl. 1987. "The Sociopolitical Vision of Keynes", *The Legacy of Keynes*, (ed.) David A. Reese, 23-55. San Francisco: Harper ve Row.
- Buchanan, James. 1987. "Keynesian Follies", *The Legacy of Keynes*, (ed.) David A. Reese, 130-45. San Francisco: Harper ve Row.
- Buchanan, James, R. E. Wagner ve John Burton. 1991. "The Consequences of Mr. Keynes", *Constitutional Economics*, (ed.) James Buchanan, 91-112. Oxford: Blackwell.
- Bullock, Allan ve Maurice Shock (ed.). 1956. *The Liberal Tradition: From Fox to Keynes*. Oxford: Clarendon.
- Cairncross, Alec. 1978. "Keynes and the Planned Economy", *Keynes and Laissez-Faire*, (ed.) A. P. Thirlwall, 36-58. London: Macmillan.
- Caldwell, Bruce. 1995. "Introduction", *Contra Keynes and Cambridge: Essays, Correspondence, Collected Works, IX. Cilt*, (ed.) Bruce Caldwell, 1-48. Chicago: University of Chicago Press.
- Cole, Margaret. 1946. *Beatrice Webb*. New York, Harcourt, Brace.
- Conquest, Robert. 1986. *The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror-Famine*. New York: Oxford University Press.
- Corry, Bernard. 1978. "Keynes in the History of Economic Thought: Some Reflections", *Keynes and Laissez-Faire*, (ed.) A. P. Thirlwall, 3-34. London: Macmillan.
- . 1993. "General Discussion", *Keynes and the Role of the State*, (ed.) Derek Crabtree ve A. P. Thirlwall, 37-38. New York: St. Martin's.
- Courtois, Stéphane. 1999. "Introduction: The Crimes of Communism", *The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression*, (çev.) Jonathan Murphy ve Mark Kramer, 1-31. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

- Cranston, Maurice. 1978. "Keynes: His Political Ideas and Their Influence", *Keynes and Laissez-Faire*, (ed.) A. P. Thirlwall, 101–15. London: Macmillan.
- de Cecco, Marcello. 1989. "Keynes and Italian Economics", *The Political Power of Economic Ideas: Keynesianism across Nations*, (ed.) Peter A. Hall, 195–229. Princeton, N. J.: Princeton University Press.
- Den Uyl, Douglas J. ve Stuart Warner. 1987. "Liberalism in Hobbes and Spinoza", *Studia Spinozana* 3: 262–318.
- Einaudi, Luigi. 1926. "La fine del 'laissez-faire' ", *La Riforma Sociale* (3. seri) 37, no. 11–12 (Kasım–Aralık): 570–73.
- Freud, Sigmund. 1924. "Character and Anal Eroticism", *Collected Papers*, (çev.) Joan Riviere, 2:45–50. London: Hogarth Press ve the Institute of Psycho-Analysis.
- Friedman, Milton. 1997. "John Maynard Keynes", *Federal Reserve Bank of Richmond Economic Quarterly* 83, no. 2 (Bahar): 1–23.
- Garraty, John A. 1973. "The New Deal, National Socialism, and the Great Depression", *American Historical Review* 78 (Ekim): 907–44.
- Garrison, Roger W. 1985. "Intertemporal Coordination and the Invisible Hand: An Austrian Perspective on the Keynesian Vision", *History of Political Economy* 17, no. 2 (Yaz): 307–21.
- 1993. "Keynesian Splenetics: From Social Philosophy to Macroeconomics", *Critical Review* 6, no. 4: 471–91.
- Garvey, George. 1975. "Keynes and the Economic Activists of Pre-Hitler Germany", *Journal of Political Economy* 83, no. 2 (Nisan): 391–405.
- Grampp, William D. 1960. *The Manchester School of Economics*, Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Gray, John. 1986. *Liberalism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Haberler, Gottfried. 1946. "The Place of the General Theory of Employment, Interest, and Money in the History of Economic Thought", *Review of Economic Statistics* 28, no. 1 (Şubat): 187–94.
- Harrod, Roy F. 1951. *The Life of John Maynard Keynes*. New York: Harcourt, Brace.
- Hayek, F. A. (ed.). 1935. *Collectivist Economic Planning*. London: Routledge ve Kegan Paul.
- 1973. *Rules and Order (Law, Legislation, and Liberty, I. Cilt)*. Chicago: University of Chicago Press.
- 1995. *Contra Keynes and Cambridge: Essays, Correspondence. (Collected Works, 9. Cilt)*. (ed.) Bruce Caldwell. Chicago: University of Chicago Press.

- Hazlitt, Henry. 1959. *The Failure of the "New Economics": An Analysis of Keynesian Fallacies*. Princeton, N.J.: Van Nostrand.
- (ed.) [1960] 1995. *The Critics of Keynesian Economics*. Irvington, N.Y.: Foundation for Economic Education.
- Heilperin, Michael A. 1960. "The Economic Nationalism of John Maynard Keynes", *Studies in Economic Nationalism*, Michael A. Heilperin, 97–128. Geneva ve Paris: Droz ve Minard.
- Hoppe, Hans Hermann. 2001. *Democracy: The God That Failed. The Economics and Politics of Monarchy, Democracy, and Natural Order*. New Brunswick, N.J.: Transaction.
- Hutt, W. H. 1936. *Economists and the Public*. London: J. Cape.
- 1963. *Keynesianism Retrospect and Prospect: A Critical Restatement of Basic Economic Principles*. Chicago: H. Regnery.
- 1979. *The Keynesian Episode: A Reassessment*. Indianapolis: Liberty Fund.
- Johnson, Harry G. 1975. "Keynes and British Economics", *Essays on John Maynard Keynes*, (ed.) Milo Keynes, 108–22. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
- Keynes, John Maynard. 1933. "National Self-Sufficiency", *Yale Review* 22, no. 4 (Haziran): 755–69.
- 1971a. *A Tract on Monetary Reform (The Collected Writings, 4. Cilt)*, (ed.) Elizabeth Johnson ve Donald Moggridge. London: Macmillan, Cambridge University Pres ve St. Martin's Press for the Royal Economic Society.
- 1971b. *A Treatise on Money: 2. The Applied Theory of Money (The Collected Writings, 6. Cilt)*, (ed.) Elizabeth Johnson ve Donald Moggridge. London: Macmillan, Cambridge University Pres ve St. Martin's Press for the Royal Economic Society.
- 1972. *Essays in Persuasion (The Collected Writings, 9. Cilt)*, (ed.) Elizabeth Johnson ve Donald Moggridge. London: Macmillan, Cambridge University Pres ve St. Martin's Press for the Royal Economic Society.
- 1973a. *The General Theory and After: 1. Bölüm, Preparation (The Collected Writings, 13. Cilt)*, (ed.) Donald Moggridge. London: Macmillan, Cambridge University Pres ve St. Martin's Press for the Royal Economic Society.
- 1973b. *The General Theory of Employment, Interest, and Money (The Collected Writings, 7. Cilt)*, (ed.) Elizabeth Johnson ve Donald Moggridge. London: Macmillan, Cambridge University Pres ve St. Martin's Press for the Royal Economic Society.

- 1977. *Activities 1920–1922. Treaty Revision and Reconstruction (The Collected Writings, 17. Cilt)*, (ed.) Elizabeth Johnson. London: Macmillan, Cambridge University Press ve St. Martin's Press for the Royal Economic Society.
- 1980. *Activities 1940–1946. Shaping the Post-war World: Employment and Commodities (The Collected Writings, 27. Cilt)*, (ed.) Donald Moggridge. London: Macmillan, Cambridge University Press ve St. Martin's Press for the Royal Economic Society.
- 1982a. *Activities 1931–1939. World Crises and Policies in Britain and America (The Collected Writings, 21. Cilt)*, (ed.) Donald Moggridge. London: Macmillan, Cambridge University Press ve St. Martin's Press for the Royal Economic Society.
- 1982b. *Social, Political, and Literary Writings (The Collected Writings, 28. Cilt)*, (ed.) Donald Moggridge. London: Macmillan, Cambridge University Press ve St. Martin's Press for the Royal Economic Society.
- 1983. *Economic Articles and Correspondence: Investment and Editorial (The Collected Writings, 12. Cilt)*, (ed.) Donald Moggridge. London: Macmillan, Cambridge University Press ve St. Martin's Press for the Royal Economic Society.
- Leggett, George. 1981. *The Cheka: Lenin's Secret Police*. Oxford: Clarendon Press.
- Lyons, Eugene. 1937. *Assignment in Utopia*. New York: Harcourt, Brace.
- Malia, Martin. 1994. *The Soviet Tragedy: A History of Socialism in Russia, 1917–1991*. New York: Free Press.
- 1999. "Foreword: The Uses of Atrocity", *The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression*, (ed.) Mark Kramer, ix–xx. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Mencken, H. L. 1961. *Letters*. (ed.) Guy J. Forgue. New York: Knopf.
- Moggridge, D. E. 1974. *Keynes: Aspects of the Man and His Works*. New York: St. Martin's Press.
- 2004. "Review of Bruce Caldwell", *Hayek's Challenge: An Intellectual Biography of F. A. Hayek*. <http://www.eh.net/bookreviews/library/0820.shtml>.
- Muggeridge, Kitty ve Ruth Adam. 1968. *Beatrice Webb: A Life, 1858–1943*. New York: Knopf.
- Muggeridge, Malcolm. 1934. *Winter in Moscow*. London: Eyre and Spottiswoode.
- 1973. *Chronicles of Wasted Time. Chronicle I: The Green Stick*. New York: William Morrow.
- Nord, Deborah Epstein. 1985. *The Apprenticeship of Beatrice Webb*. Amherst, Mass.: University of Massachusetts Press.

- O'Donnell, R. M. 1989. *Keynes: Philosophy, Economics, and Politics: The Philosophical Foundations of Keynes's Thought and Their Influence on His Economics and Politics*. New York: St. Martin's.
- Peacock, Alan. 1993. "Keynes and the Role of the State", *Keynes and the Role of the State*, (ed.) Derek Crabtree ve A. P. Thirlwall, 3-32. New York: St. Martin's.
- Raico, Ralph. 1989. "Essay-review of Anthony Arblaster", *The Rise and Decline of Western Liberalism. Reason Papers*, no. 14 (Bahar): 167-79.
- 1992. "Prolegomena to a History of Liberalism", *Journal des Économistes et des Études Humaines* 3, no. 2-3 (Eylül): 259-72.
- 1999. *Die Partei der Freiheit: Studien zur Geschichte des deutschen Liberalismus*. Stuttgart: Lucius ve Lucius.
- Reisman, George. 1998. *Capitalism*. Ottawa, Ill.: Jameson.
- Roberts, Paul Craig. 1990. *Alienation and the Soviet Economy: The Collapse of the Socialist Era*. Oakland: The Independent Institute.
- Rothbard, Murray N. 1962. *Man, Economy, and State*. 2 vols. Princeton, N.J.: Van Nostrand.
- 1963. *America's Great Depression*. Princeton, N.J.: Van Nostrand.
- 1992. "Keynes, the Man", *Dissent on Keynes. A Critical Appraisal of Keynesian Economics*, (ed.) Mark Skousen, 171-98. New York: Praeger.
- 1995. *Classical Economics: An Austrian Perspective on the History of Economic Thought*. Aldershot, U.K.: Edward Elgar.
- Rowley, Charles K. 1987a. "John Maynard Keynes and the Attack on Classical Political Economy", *Deficits*, (ed.) James M. Buchanan, Charles K. Rowley ve Robert D. Tollison, 114-42. Oxford: Blackwell.
- 1987b. "The Legacy of Keynes: From the General Theory to Generalized Budget Deficits", *Deficits*, (ed.) James M. Buchanan, Charles K. Rowley ve Robert D. Tollison, 143-69. Oxford: Blackwell.
- Salerno, Joseph T. 1992. "The Development of Keynes's Economics: From Marshall to Millennialism", *Review of Austrian Economics* 6, no. 1: 3-64.
- Schefold, Bertram. 1980. "The General Theory for a Totalitarian State? A Note on Keynes's Preface to the German Edition of 1936", *Cambridge Journal of Economics* 4: 175-76.
- The Search for Keynes. 1993. *The Economist* (26 Aralık-8 Ocak): 108-110.
- Seccareccia, Mario. 1993. "On the Intellectual Origins of Keynes's Policy Radicalism in the General Theory", *History of Economic Ideas* 1, no. 2: 77-104.

- 1994. "Socialization of Investment", *The Elgar Companion to Radical Political Economy*, (ed.) Philip Arestis ve Malcolm Sawyer, 375–79. Aldershot, U.K.: Edward Elgar.
- Skidelsky, Robert. 1988. "Keynes's Political Legacy", *Economics and Policy (Keynes and Public Policy after Fifty Years, 1. Cilt)* Omar F. Hamouda ve John N. Smithin, 3–28. New York: New York University Press.
- 1992. *The Economist as Saviour, 1920–1937 (John Maynard Keynes, 2. Cilt)*. New York: Penguin.
- 1999. "Doing Good and Being Good", *Times Literary Supplement* (26 Mart): 13–15.
- 2001. *Fighting for Freedom, 1937–1946 (John Maynard Keynes, 3. Cilt)*. New York: Viking.
- Trotsky, Leon. [1924] 1960. *Literature and Revolution*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Vaughn, Karen I. 1980. *John Locke: Economist and Social Scientist*. Chicago: University of Chicago Press.
- Webb, Beatrice. 1948. *Our Partnership*. (ed.) Barbara Drake ve Margaret I. Cole. London: Longman.
- 1985. *1924–1943: "The Wheel of Life." (The Diary of Beatrice Webb, 4. Cilt)*. (ed.) Norman MacKenzie ve Jeanne MacKenzie. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Webb, Sidney ve Beatrice Webb. 1936. *Soviet Communism: A New Civilisation?* (2. Cilt). New York: Charles Scribner's Sons.
- Winch, Donald. 1989. "Keynes, Keynesianism, and State Intervention", *The Political Power of Economic Ideas: Keynesianism across Nations*, (ed.) Peter A. Hall, 107–27. Princeton, N.J.: Princeton University Press.